

Veurne Cellenbroederklooster

Rapport - 28/06/2007

Demeyere Frederik

Stadsbestuur Veurne

VIOE

Inhoudsopgave

1. INLEIDING.....	3
2.1. HISTORISCH ONDERZOEK	4
2.1.1. Veurne	4
2.1.2. De orde van de Alexianen.....	5
2.1.2.1. De patroonheilige: Alexius van Edessa	5
2.1.2.2. De congregatie van de Cellenbroeders	6
2.1.3. De Cellenbroeders in de Veurkse historische bronnen	7
2.1.4. Iconografische bronnen.....	9
2.1.4.1. Jacob van Deventer – stadplan van Veurne (ca. 1550).....	9
2.1.4.2. S. de Beaulieu – figuratieve kaart van de stad Veurne (ca. 1648).....	9
2.1.4.3. stadplan van Veurne (ca 1660).....	10
2.1.4.4. Franse Militaire kaart van Veurne (1692-1697).....	10
2.1.4.5. A. Sanderus – Flandria Illustrata – stadplan van Veurne (medio 17de eeuw)	10
2.1.4.6. Frans schattingsplan - grondplan Cellenbroedersklooster te Veurne (1793)	11
2.1.4.7. postkaart (1911).....	11
2.1.4.8. luchtfoto (vermoedelijk 1914)	11
2.2. BOUWHISTORISCH ONDERZOEK	12
2.3. VOORGAAND ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK	13
2.4. TOPOGRAFIE – GEOLOGIE	14
3. PROJECTOMSCHRIJVING	15
3.1. SLOOP VERSUS BESCHERMING	15
3.2. ARCHEOLOGIE TER ONDERSTEUNING VAN DE GEKENDE BOUWGESCHIEDENIS	16
3.3. PROJECTOMSCHRIJVING	16
4. ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK.....	17
4.1. METHODIEK.....	17
4.2. RESULTATEN PER ZONE	17
4.2.1. Het terrein van het voormalige klooster.....	18
4.2.1.1. Zone 1	18
4.2.1.2. Zone 2.....	21
4.2.1.3. Zone 3.....	25
4.2.1.4. Zone 5.....	25
4.2.2. Het terrein buiten de kloostermuren.....	26
4.2.3. En dieper... ..	28
5. MATERIAALSTUDIE.....	31
5.1. AARDEWERK	31
5.1.1. Volle middeleeuwen (10 ^{de} – 12 ^{de} eeuw).....	31
5.1.1.1. Pingsdorf-ceramik.....	31
5.1.1.2. Andenne-ceramik.....	31
5.1.1.3. Reducerend gebakken aardewerk	32
5.1.1.4. Ceramiek met schelpornisversnaring.....	32
5.1.1.5. Blauwgrijze ceramiek (zogenaamde Paffrath-waar)	32
5.1.1.6. Beige oxiderend gebakken aardewerk.....	33
5.1.1.7. Bijzondere categorie reducerend gebakken aardewerk (Verhaeghe groep A)	33
5.1.2. Late middeleeuwen (13 ^{de} – 15 ^{de} eeuw).....	33
5.1.2.1. Grijs reducerend gebakken aardewerk	33
5.1.2.2. Rood oxiderend gebakken aardewerk.....	35
5.1.2.3. Hoogversierd aardewerk	36
5.1.2.4. Baksteengoed	37
5.1.3. Postmiddeleeuwse periode (16 ^{de} eeuw – 1800).....	37
5.1.3.1. Roodgebakken aardewerk.....	37
5.1.3.2. Wit- of geelgebakken aardewerk.....	38
5.1.3.3. Import.....	38
5.2. PIJPELOGIE	39
5.3. BOUWMATERIAAL	40
5.3.1. Baksteen.....	41

5.3.2. <i>Andere bouwmaterialen</i>	41
5.4. ANDERE VONDS CATEGORIEËN	42
6. VOORLOPIGE CONCLUSIES	45
7. BIBLIOGRAFIE	46
BIJLAGE 1	49

1. Inleiding

Voorliggend interim-rapport is en voorlopige schriftelijke neerslag van het archeologisch onderzoek uitgevoerd op de site van het voormalige Cellenbroedersklooster te Veurne. Gedurende de eerste helft van 2005 werd er onder leiding van ondergetekende een opgraving uitgevoerd. De realisatie van dit project is mede mogelijk gemaakt door een reeks verschillende partners. Eerst en vooral vermelden we het Stadsbestuur van Veurne, samen met de stedelijke administratie en de mensen van de technische dienst. Daarnaast moet er ook aandacht besteedt worden aan de inbreng van de Vlaamse overheid; enerzijds in de vorm van de materiële en wetenschappelijke ondersteuning van het Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed en anderzijds voor de begeleiding door het Agentschap Ruimtelijke Ordening Vlaanderen.

De praktische realisatie van het project op het terrein was niet mogelijk zonder de medewerking van de vele enthousiaste vrijwilligers die zich onbaatzuchtig een weg groeven door het verleden van Veurne.

Het heeft vele voeten in de aarde gehad vooraleer dit rapport voorgelegd kon worden. Voorlopig is dit het resultaat van het onderzoek, maar de kous is hier zeker nog niet mee af. De duivel mag verjaagd zijn, maar hij is zeker niet verdwenen...

Frederik Demeyere
Projectarcheoloog

28 – 06 – 2007
Nieuwkapelle

2. Verantwoording van het onderzoek

Dit hoofdstuk schets de kennis en de stand van het onderzoek naar het voormalige Cellenbroedersklooster te Veurne vooraleer het archeologische onderzoek er van start ging. In een eerste paragraaf wordt het puur historische onderzoek onder de loep genomen. De daaropvolgende pagina's worden gewijd aan de stand van het bouwhistorische onderzoek dat op de site werd uitgevoerd. In de directe aanleiding naar de opgraving bleek het ook interessant stil te staan bij het vroeger uitgevoerde archeologische onderzoek binnen het stadsareaal van Veurne. In paragraaf 4 wordt een summier schets gemaakt van de topografische en geologische hoedanigheid van het op te graven terrein.

2.1. Historisch onderzoek

Bij het structureren van het historisch onderzoek bleek al vlug dat verschillende entiteiten aan bod dienden te komen. In eerste instantie opteren we ervoor de omgeving van de site (*in casu* de stad Veurne) kort te plaatsen in haar historische context. Het dient het onderzoek ook om de orde van de Cellenbroeders of Alexianen van naderbij te bestuderen. In een derde tekstluik worden beide gegevens, de stad en de orde, aan elkaar gekoppeld. We gaan op zoek naar de broeders binnen de stadsmuren. Om de informatie vanuit de historische bronnen volledig te maken, wordt daarna een overzicht gemaakt van het beschikbare iconografische en historische kaartenmateriaal dat betrekking heeft tot het Cellenbroedersklooster.

2.1.1. Veurne ¹

De aanwezigheid van de mens in de kustvlakte is van oudsher zeer zwaar beïnvloed door de zee. De schommelingen in het niveau van de zeespiegel zijn een bepaalde factor geweest in het al dan niet in cultuur kunnen nemen van bepaalde kustgebieden. Toch mag de invloed van de zee niet overschat worden. Het beeld van de plots, bruuske zeestijgingen en dalingen is niet meer *up to date*. Recent onderzoek in de kustvlakte (op sites zoals Walraversijde, nabij Oostende) lijkt er echter op te wijzen dat er niet zozeer sprake zou geweest zijn van plots stijgingen en dalingen in het niveau van het zeewater. Het zou eerder een geleidelijke vematting van het kustgebied betreffen. Het oprukken van de zeespiegel zou gedurende de geschiedenis op cruciale momenten versterkt en geaccentueerd zijn door grote springtijden en stormvloed. ²

Voor de westelijk kustvlakte blijkt echter dat vanaf de 5de eeuw de natte omgeving langzaam droger wordt en verlandt. Het lang door de zee overspoelde landschap evolueert en de getijdengeulen verzanden langzaam door sedimentatie van zand. Vanaf de 7de eeuw kan het gebied voor schapenteelt aangewend worden, waarna vlug de ambachtelijke activiteit en uiteindelijk ook de bewoning volgt.

Veurne wordt voor het eerst vermeld als "*Furna*" ³, in een *diploma* uit 877. Dit document uit de periode van Karel de Kale bevestigt de bezittingen van de St-Bertinusabdij van St-Omaars, en duidt duidelijk aan dat de voornoemde abdij bezittingen had in Furna. Wat de omvang van de bezittingen of van Furna dan precies is, kan onmogelijk op basis van dat document bepaald worden. Men neemt momenteel aan dat Veurne eigenlijk teruggaat op een zogenaamde ringwalversterking.

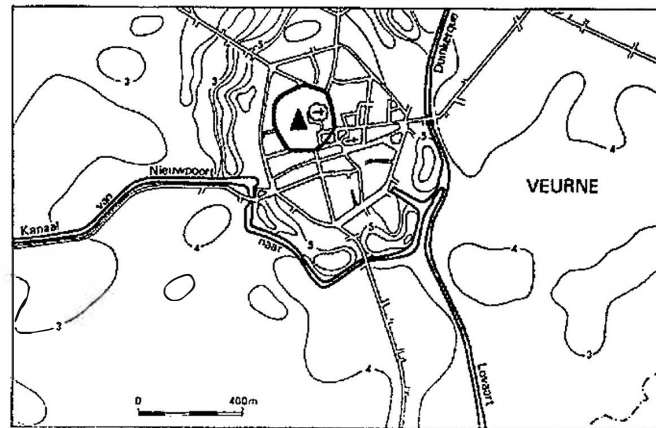
Op het einde van de 9de eeuw geeft het "*Libellus Miracula Sancti Bertini*" een beschrijving van de *castella recens facta* in het Vlaamse kustgebied. Het zijn in de eerste plaats vluchtburchen, defensieve constructies die de bevolking moeten beschermen tegen de invallen van Noormannen. ⁴ Naast hun functie als bolwerk kunnen deze centrale plaatsen ook als stapelplaats zijn aangewend. In elk geval lijkt het archeologisch en historisch onderzoek te Veurne deze hypothese van vluchtburch niet uit te sluiten. In het huidige stratenplan kan zelfs een mogelijke blauwdruk van deze vroegmiddeleeuwse omwalling getraceerd worden.

¹ Lehouck, 2001, 23-30.

² Mondelinge mededeling M. Dewilde.

³ "*Furna*" betekent zoveel als voor of geul.

⁴ De Meulemeester, 1981, 42-43.

De ringwalversterking in de Veurnse binnenstad⁵

Eenmaal de groei van de nederzetting van start gaat, lijkt het Veurne voor de wind te gaan. In de 10de en 11de eeuw groeit de nederzetting uit tot hoofdplaats van de Kasselrij Veurne-Ambacht. Op het burgerterrein zetelt de burggraaf en zowel binnen de wallen van de burg als erbuiten vestigen zich religieuze orden. Buiten de burg wordt de groei van de stad aangezwengeld door 2 aparte polen. Ten oosten van de burg, en ten noorden van de Colme trekt de St-Niklaasparochie nieuwe bewoners aan, terwijl in de 12de eeuw ook de terreinen langs de zuidelijke uitvalsweg van de burg, ten zuiden van de Colme worden aangesneden als woongebied, met als kern de *Ingeri capella* (de latere Sint-Denijsparochie).

Vanaf het einde van de 12de eeuw wordt de nederzetting een echte stad, waarvan de economische betekenis het lokale niveau overschijnt. Handel in onder andere laken en ceramiek dragen bij tot de bloeiperiode van de stad. Maar vanaf 1400 lijkt de stad te verzinken in een algemene recessie; een tendens die omgekeerd evenredig is aan de omgang van de verschillende religieuze instellingen binnen de stad.

Het duurt tot in de eerste helft van de 17de eeuw eer de economie van Veurne zich herpakt. Na een periode van troebelen en burgeroorlog worden belangrijke gebouwen in de stad heropgetrokken. Hiermee creëerde men een patrimonium aan gebouwen dat in belangrijke mate tot op heden doorleeft. Na de gouden eerste helft van de 17de eeuw, is de daaropvolgende 50 jaar een onvruchtering. Onder impuls van de oorlogswede tussen Spanje en Frankrijk worden de oude laatmiddeleeuwse wallen ontoereikend bevonden en gesloopt. Na beraad besluit Minister Vauban Veurne toch in te schakelen in de defensieve linie: er wordt tussen 1691 en 1701 een grote versterking uitgebouwd in de typische stervorm. Eind 18de verdwijnen deze echter terug onder de sloophamer.

2.1.2. De orde van de Alexianen

2.1.2.1. De patroonheilige: Alexius van Edessa⁶

Het relaas over de heilige Alexius maakt deel uit van een Syrische legende uit de 5de eeuw. Deze verhaalt over een jonge Romeinse patriciër die een geregeld huwelijk ontvlucht. Na enige omzwervingen begeeft de man zich naar Edessa, waar hij als bedelaar in armoede en vergetelheid de dood vindt.

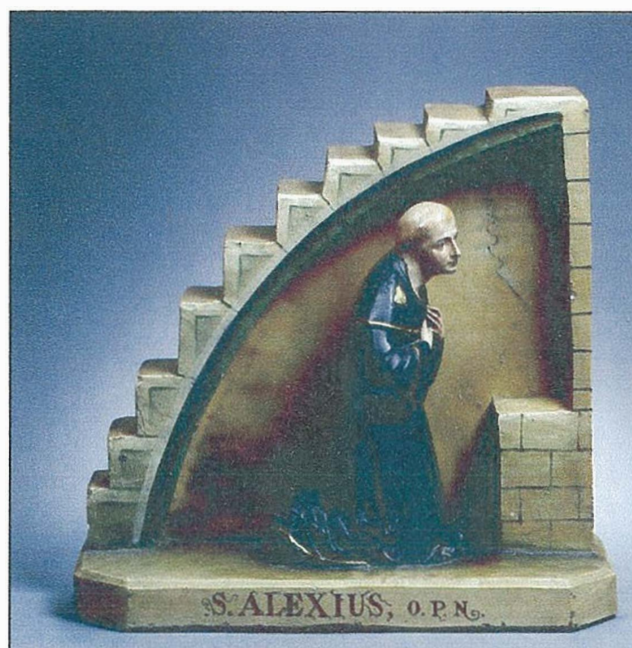
De *vita* van St.-Alexius is een in dichtvorm opgestelde tekst, daterend uit het midden van de 11de eeuw. Deze versie vertelt hoe Alexius zijn bruid een gelofte van maagdelijkheid laat afleggen, waarna hij als bedelaar in Edessa gaat wonen voor 17 jaar lang. Nadien keert hij terug naar zijn ouderlijk huis in Rome om er nog eens 17 jaar verborgen onder de trap te leven. Na zijn dood werden in zijn kleren documenten aangetroffen die aantoonde wie hij eigenlijk was.

De naam "Alexius" betekent "man van God" of "verdediger, helper". De heilige is schutspatroon van de bedelaar, maar wordt ook door armen, pelgrims, gordelmakers, behoeftigen en mensen met

⁵ De Meulemeester, 1981, 46.

⁶ Melchiers, 1996, 438-440, 577-578; Claes e.a., 2006, 15/215-216; Timperman, 1999.

woningnood aanroepen. Hij wordt vaak afgebeeld als een geknielde biddende figuur onder een trap, terwijl dienaars water over hem uitgieten. Zijn feestdag wordt gevierd op 17 juli.

De heilige Alexius onder de trap, biddend.

2.1.2.2. De congregatie van de Cellenbroeders⁷

De officiële benaming van de congregatie luidt “Congregatio Fratrum Alexianorum Cellitarium (CFAC)”. Het is een religieuze groepering van ziekenbroeders, verenigd onder de naam van hun patroonheilige, St.-Alexius. Hoewel ze oorspronkelijk bekend staan onder de naam Alexianen, worden er van meet af aan ook andere benamingen gebruikt: Cellenbroeders, Cellieten, Arme Broeders, Lollarden, ...

De orde is in de loop van de 14de eeuw ontstaan en kende een snelle groei in de Nederlanden en het Rijnland. In de eerste eeuw van hun bestaan is de informatie over de Alexianen zeer vaag, mogelijk omdat de leden in een losse gemeenschap zonder geloften leefden. Dit verandert in 1459, wanneer paus Pius II in een pauselijke bul de orde de toestemming geeft om geloften af te leggen; de congregatie verwerft hiermee bovendien pauselijk recht. In 1472 aanvaarden de Alexianen de regel van de heilige Augustinus: een religieus geïnspireerd leven in gemeenschap binnen een monastiek kader, in combinatie met een zendingsmissie van dienstbaarheid in de omringende gemeenschap van leken.

Anders dan bij een orde van monniken in de strikte zin van het woord (zoals de orde van de Norbertijnen uit Veurne of de orde van de Cisterciënzers uit de abdij Ten Duinen) is de congregatie van de Alexianen aan een minder strenge clausuur gebonden. Ze leven niet strikt binnen de muren van hun klooster, maar staan wezenlijk in de omringende gemeenschap. Dit is een direct gevolg van hun invulling van de term “dienstbaarheid”. Ze leggen zich toe op de verzorging van pestlijders en geesteszieken en de begraving van doden. Zo worden de zieken uit de gemeenschap binnen de kloostermuren verzorgd, maar zo gaan de broeders ook de wijde wereld in om er mensen bij te staan en te verzorgen.

De voorgeschreven klederdracht van een broeder Alexiaan bestond uit een zwarte wollen tuniek, een zwart scapulier met een *capuce* (monnikskap) en een lederen gordel.

Woelige perioden als de Reformatie, contrareformatie en de Franse Revolutie deelden de orde rake klappen uit. Toch kwam er in 1826 een revival op gang vanuit Aken; de hervormde congregatie herleefde en zet zich tot op vandaag in voor verpleging en voor sanatoria. De Alexianen zijn nu wereldwijd verspreid: niet alleen in ons land, maar ook in Duitsland, Engeland, USA,... Voor België kunnen de huizen van Boekhoute, Grimbergen en Tienen vermeld worden.

⁷ Timperman, 1999.

Een broeder Alexiaan in reguliere klederdracht.

2.1.3. De Cellenbroeders in de Veumse historische bronnen ⁸

Problematisch voor het historisch onderzoek van de Alexianen in Veurne, en bij uitbreiding voor de algemene studie van de orde, is dat er heel weinig archief bewaard is binnen de orde zelf. Het ontbreken van een uitgebreid archief zou verklaard kunnen worden door de opeenvolgende troebelen die de orde heeft doorstaan. Anderzijds is het ook niet uitgesloten dat er binnen deze congregatie van minderbroeders nooit veel aandacht is besteed aan het vormen van archief. De laatste Alexiaan uit Veurne, een zekere Franciscus Boels (+ 1844), had twee geschreven documenten in zijn bezit die beide in het fonds Aanwinsten van het Rijkarchief te Brugge terug te vinden zijn: een register met de professies en overlijdens en een boek met de reglementen, spreken en gebeden. Verder zou er nog wat archief bewaard zijn in het huis in Boechout.

Traditioneel historisch onderzoek is steeds op zoek naar een stichtingsdatum voor orden en congregaties. Zo ook het onderzoek naar de geschiedenis van de Alexianen in Veurne. Toch moet hier opgemerkt worden dat dit niet zo eenvoudig is en zeker niet voor de hand ligt. Recent onderzoek⁹ geeft echter aan dat voor het geval van de Alexianen in Veurne er mogelijk geen concrete start aan te duiden is. Het gaat om een waaier van initiatieven die op een bepaald moment worden gestructureerd.

In de 14de eeuw gaan in de streek rond Veurne groepen mannen en vrouwen zich engageren in *caritas*, in een semi-religieuze levenshouding. Deze groepen worden met een veelheid aan termen aangeduid: *lollaerts*, *ghewillighe aermen*, *mate-mannen en mate-wiven*, *brootsusters of pauperes*. Vanaf de 2de helft van die eeuw gaat men geleidelijk aan meer spreken over de *fratres et sorores de cella*, wat kan duiden op het feit dat de groepen zich meer gaan organiseren in een soort van kloostergemeenschap. De regularisatie zet zich in de 15de eeuw verder, en de al aangehaalde pauselijke bul van 1459 bevestigt de Cellieten als religieuze congregatie. In die bevestiging kiezen de Cellenbroeders voor de regel van Augustinus, met de

⁸ Timperman, 1999; Van Acker, 2001, 123-157; Becuwe, 1988, 366-377.

⁹ Van Acker, 2001, 123-157.

heilige Alexius als patroon. De Cellenzusters opteren voor de regels van H. Fransiscus en H. Augustinus en worden respectievelijk de Grauwe Zusters en de Zwartzusters. Alhoewel deze orden in Veurne pas na 1459 worden vermeld, zijn er al voordien verschillende groepen actief in de stad. Deze worden dus halfweg de 15de eeuw geregulariseerd.

Bronnenonderzoek in Veurne wees uit dat de vroegste voorlopers van de Cellenbroeders de naam Lollaerden droegen. Het is deze groep die medio 14de eeuw een schenking ontvangt die aan de grondslag ligt van het Cellenbroedersklooster. In 1353 schenken Steven Eglin en zijn vrouw Machtelt de Armendis van de Sint-Denijsparochie een hofstede met alle bijgebouwen en structuren die zich op het domein bevinden, en dit ten behoeve van de Lollaerden. Nauwkeurige beschrijvingen in het charter laten toe de gebouwen en gronden in kwestie te lokaliseren op de plaats van het Cellenbroedersklooster. Schenkingen en rekeningen uit de 14de en 15de eeuw geven duidelijk aan dat de benaming Lollaerden en Grauwbroeders stilaan worden vervangen door de term Cellenbroeders.

In de tweede helft van de 15de eeuw wordt mogelijk een eerste versie van het klooster gebouwd, mogelijk enkel een hoofdgebouw, zonder bijhorende kapel. Deze laatste kwam er vermoedelijk wel rond 1500, toen de congregatie zelf over regelmatige inkomsten kon beschikken (schenkingen van derden en van de Armendis van onder andere Sint-Denijs). Rond 1505 wordt de leider van de Veurnse congregatie door het Generaal Kapittel (Brugge, 1505) belast met de taak naar Rome te gaan om er de privileges te laten bevestigen en nieuwe voorrechten te verwerven. De broeder is echter niet vertrokken, mogelijk omdat net op dat moment de kapel van het klooster werd gebouwd of afgewerkt. Het volledige eerste klooster is mogelijk af voor 1515, want toen werd het Generaal Kapittel in Veurne georganiseerd.

In de loop van de 17de en 18de eeuw wordt er in verschillende fasen aan het klooster verbouwd. De nodige middelen voor deze bouwwerken werden enerzijds voorzien door de overheden die de broeders meer armslag wilden geven voor het vervullen van hun taak van ziekenzorg (interneren van geesteszieken). Anderzijds waren er ook een aantal rampzalige pestjaren (zoals 1646), wat voor de broeders een drukke periode van verhoogde inkomsten betekende.

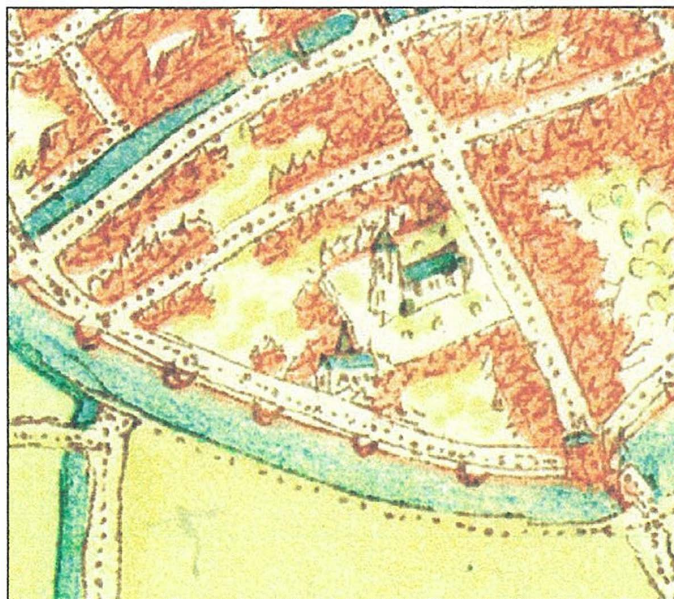
In 1797 echter werd het klooster als geestelijke instelling afgeschaft, in de nasleep van de Franse Revolutie. De gebouwen werden opgemeten en te koop gesteld op 30 april 1798. Frans Peuteman, een pater uit de orde van Veurne, kocht het complex op voor 306.200 Franse franken, met het doel de congregatie weer nieuw leven in te blazen. Dit is echter nooit gebeurd.

In het kader van het archeologisch onderzoek heeft de stadsarchivaris J. Van Acker nog een aantal thematisch opzoekingen verricht in de historische bronnen. Zo werden de registers van de parochie van St.-Denijs uitgeplozen op zoek naar vermeldingen van de Cellenbroeders. Dit omdat er tussen de parochie en de broeders een overeenkomst bestond dat elke eucharistische viering binnen de parochiekerk diende gehouden te worden, maar dat bijvoorbeeld de eigenlijke begrafening dan wel binnen hun eigen klooster kon gebeuren. In diezelfde registers wordt ook aangeduid welke geïnterneerden uit het klooster er overleden en begraven werden. Bovendien geven de vermeldingen onrechtstreeks informatie over de organisatie van de orde en over bijvoorbeeld de uitgevoerde bouwwerkzaamheden aan hun patrimonium. Een overzicht van de gegevens wordt in bijlage 1 bij dit rapport opgenomen.

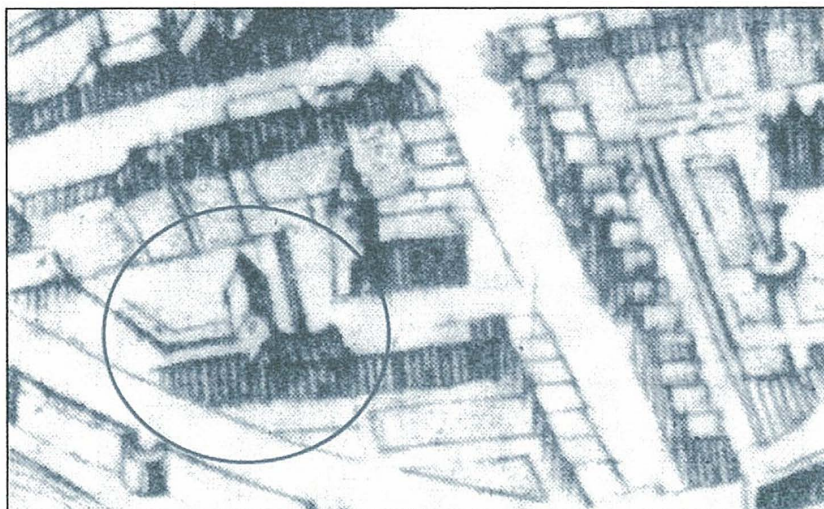
2.1.4. Iconografische bronnen

Onderstaand overzicht geeft een lijst weer van alle iconografisch en figuratieve bronnen die vermelding maken van het Cellenbroedersklooster te Veurne. Deze lijst heeft niet de bedoeling volledig te zijn. In het verloop van de tekst zijn om redenen van duidelijkheid enkel uittreksels van de kaarten weergegeven. De volledige kaarten zijn onder bijlage 2 opgenomen in dit rapport.

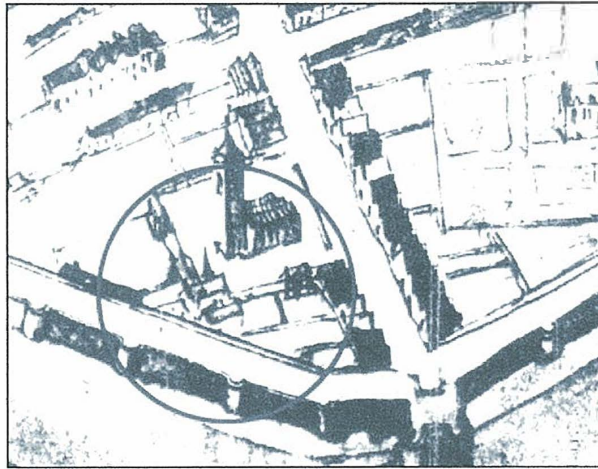
2.1.4.1. *Jacob van Deventer – stadplan van Veurne (ca. 1550)*

2.1.4.2. *S. de Beaulieu – figuratieve kaart van de stad Veurne (ca. 1648)*

2.1.4.3. *stadsplan van Veurne (ca 1660)*

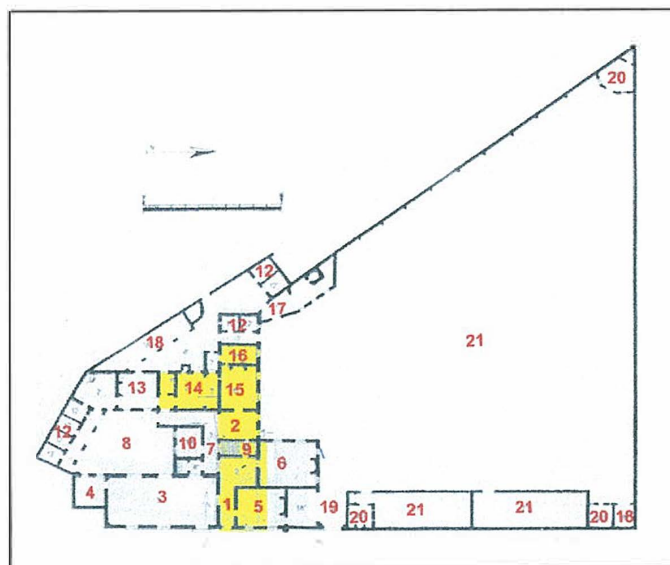
2.1.4.4. *Franse Militaire kaart van Veurne (1692-1697)*

2.1.4.5. *A. Sanderus – Flandria Illustrata – stadsplan van Veurne (medio 17de eeuw)*

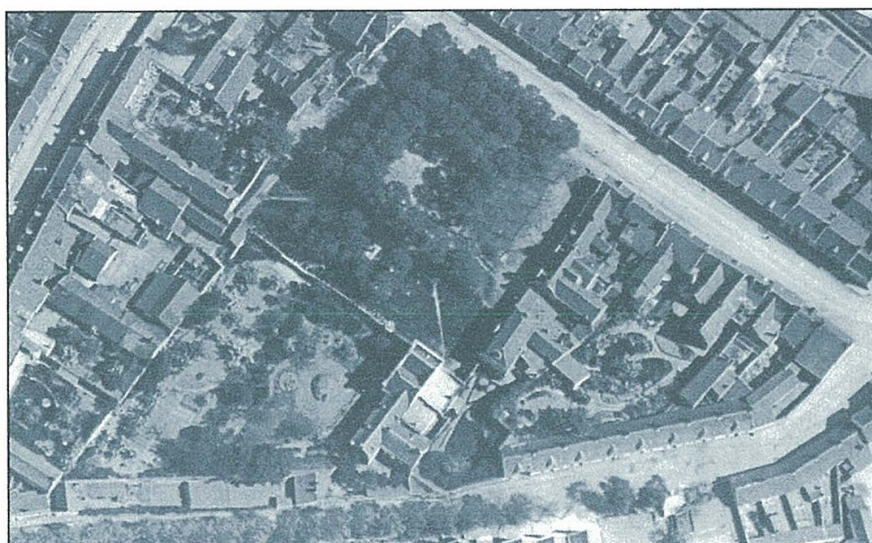
2.1.4.6. *Frans schattingsplan - grondplan Cellenbroedersklooster te Veurne (1793)*

2.1.4.7. *postkaart (1911)*

2.1.4.8. *luchtfoto (vermoedelijk 1914)*

2.2. bouwhistorisch onderzoek

J. Termote ¹⁰ voerde eind jaren negentig een bouwhistorisch onderzoek uit op het gebouwencomplex van het voormalige Cellenbroedersklooster. In zijn verslag maakt hij melding van 3 onderscheiden bouwfases. Een eerste periode wordt in de 16de eeuw gedateerd. Het zou gaan om de kern van het westelijke volume van het hoofdgebouw. Aanduidingen hiervoor haalt hij uit de scherpe dakhelling, de sporenkap en het open zoldervenster die in de nog bestaande zuidgevel aangeduid kunnen worden.

Als tweede onderscheiden bouwfase voert Termote de periode 1771-1772 aan. Daarin ziet hij volgende werkzaamheden. Er wordt een uitbouw gemaakt aan de westelijke gevel, voorzien van een onderkeldering. Verder wordt haaks op de noordelijke gevel een klein stuk uitgebreid. De zuidelijke gevel zoals deze er vandaag nog is is mogelijk ook in deze fase opgetrokken. Hierbij merkt Termote op dat het gebouw veel van deze 18de eeuwse elementen heeft verloren. De kaleilaag op de buitenmuren is niet meer origineel, maar vermoedelijk als onderdeel van de 19de eeuwse bouwfase aangebracht.

De derde fase van de bouwgeschiedenis van het complex situeert Termote in de uitbreiding/verbouwing van rond 1850, dus na de verkoop van het gebouw aan de notaris de Brauwere. Er wordt hier en daar verbouwd met herbruik van de bestaande funderingen. De kubusvormige hoofdbouw telt nu 2 en een halve bouwlaag, en wordt aan de buitenzijde voorzien van een typische lijstversiering.

Timperman ¹¹ deed onafhankelijk van J. Termote ook een eigen bouwhistorisch onderzoek uit op de site. Daarin onderscheidt hij vijf verschillende bouweenheden.

In een eerste fase, begin 16de eeuw, wordt volgens Timperman de laatste hand gelegd aan de bouw van een kapel. Afgeleid uit het cartografisch materiaal besluit hij dat het om een oost-west gerichte constructie moet gaan, bekroond met een dakruiter.

Een tweede periode van bouwactiviteit lijkt volgens Timperman afgesloten tegen het midden van de 17de eeuw; vermoedelijk het aanbouwen van een nieuwe vleugel haaks op het westelijke deel van het klooster en het uitbreiden van een reeks laagbouwstructuren die de loop van de stadswallen volgen.

De derde bouwfase lijnt de auteur af aan de hand van het stadsplan uit 1692. Deze geeft een totaal nieuwe kapel aan, met een noord-zuid oriëntatie. Vermoedelijk werden ook de kleine vertrekken net ten noorden van de kapelingang toen uitgebreid.

Tegen medio 18de eeuw onderscheidt Timperman een vierde bouwfase: het gaat om de L-vormige constructie die zich omheen de westgevel ontwikkeld en de invulling van de nog niet bebouwde ingesloten ruimte.

De vijfde bouwfase stemt dan volledig overeen met de laatste fase die ook door Termote wordt aangeduid; de verbouwings- en verbeteringswerken die worden uitgevoerd om de gebouwen om te vormen tot het stadskasteeltje van notaris de Brauwere.

In zijn kijk op de bouwhistorische waarde van het kloostercomplex van de Alexianen haalt Becuwe ¹² summier aan dat F. Depotter in zijn overzichtswerk ¹³ vermeldt dat de kapel in 1771 werd verbouwd, om in 1772 te worden heringewijd. Het is niet onbelangrijk dat stadsarchivaris Van Acker ¹⁴ er in die context op wijst dat in archiefstukken de term "*destructa*" wordt aangewend, wat er op zou kunnen wijzen dat de kapel volledig wordt ontmanteld en heropgebouwd, mogelijk in een totaal nieuwe oriëntatie. Overigens blijkt deze bouwfase in de tweede helft van 18de eeuw een cruciale rol zou kunnen spelen in de bouwhistorie van het klooster. Het is in die zin opmerkelijk dat deze bouwfase niet voorkomt in het overzicht van Timperman.

Begin 19de eeuw komt het complex in handen van notaris de Brauwere, die het laat ombouwen tot een riant stadskasteeltje. In de daaropvolgende 2 eeuwen doet het gebouw achtereenvolgens dienst als

¹⁰ Termote, 1999.

¹¹ Timperman, 1999.

¹² Becuwe, 1988, 366-377.

¹³ Becuwe, 1988, 369-370.

¹⁴ Mondelinge mededeling J. Van Acker.

stadswoning, dokterspraktijk, hulppost van het Rode Kruis en politiebureau. In de loop van de jaren '70 wordt in de voormalige tuin van het klooster het zwembad opgetrokken.

In het kader van het opstellen van het motiveringsdossier voor de beschermingsaanvraag is door de Afdeling Monumenten en Landschappen een overzicht samengesteld van de bouwhistoriek van de site. In hun onderzoek nemen ze voor de periode van de Cellenbroeders de gegevens die door Timperman weden aangereikt praktisch ongewijzigd over. Na de afschaffing van het klooster (1797) zien ze de kloosterkapel en de sacristie vlug verdwijnen. Na een overzicht van de verschillende aanpassingen die het gebouw onderging tot op heden blijkt het belangrijkste element in het gebouw, het oudste element in die zin, de sporenkap van de topgevel die vermoedelijk uit de 16de eeuw stamt. Ook dit element wordt in de historiek van Termote aangehaald, terwijl Timperman die gegevens niet in rekenschap lijkt te nemen.

2.3. voorgaand archeologisch onderzoek ¹⁵

In het licht van de uitgevoerde archeologische onderzoeken op de site van het voormalig Cellenbroedersklooster kan het verhelderend zijn om aan te knopen bij onderzoek dat reeds in deze zone van de stads is uitgevoerd. Bij uitbreiding is het zelfs interessant alle archeologische observaties binnen het areaal van middeleeuws Veurne na te lezen. Een volledig overzicht geven binnen het bestek van dit rapport is niet mogelijk. Ik verwijs hiervoor naar de overzichten die door Termote ¹⁶ en Lehouck ¹⁷ worden aangeleverd..

Toch gaan we even dieper in op de opgraving die van november 1995 tot februari 1996 werd afgewerkt op het St-Denijsplein. Daar werden de resten van de St-Denijskerk aangesneden. Van de 12de tot de 18de eeuw evolueerde het kerkgebouw van een Romaans zaalkerkje tot een hallekerk. In en rond de kerk werden talrijke inhumaties aangetroffen, alsook de sporen van een klokkengieterij. De kerk werd in 1705/6 afgebroken in wel heel letterlijke zin van het woord: zelfs delen van de fundering en de tongewelven van sommige grafkelders werden ontmanteld. De resultaten van dit onderzoek zijn belangrijk om twee redenen. Enerzijds is het een uitgelezen mogelijkheid om de gegevens van deze vroegere opgraving te linken aan deze van het hier gepresenteerd archeologische werk. Dit vergroot het dekkingsvlak van het archeologisch onderzoek binnen middeleeuws Veurne. Bovendien was het centrale gebouw in de opgravingen op het kerkplein een versteend kerkgebouw. In het kader van een nog fragmentarische baksteenchronologie telt elk steentje...

De opgraving op het St-Denijsplein anno 1995-1996.

¹⁵ Dewilde *et al.*, s.d.

¹⁶ Termote, 1993, 11-32.

¹⁷ Lehouck, 2001.

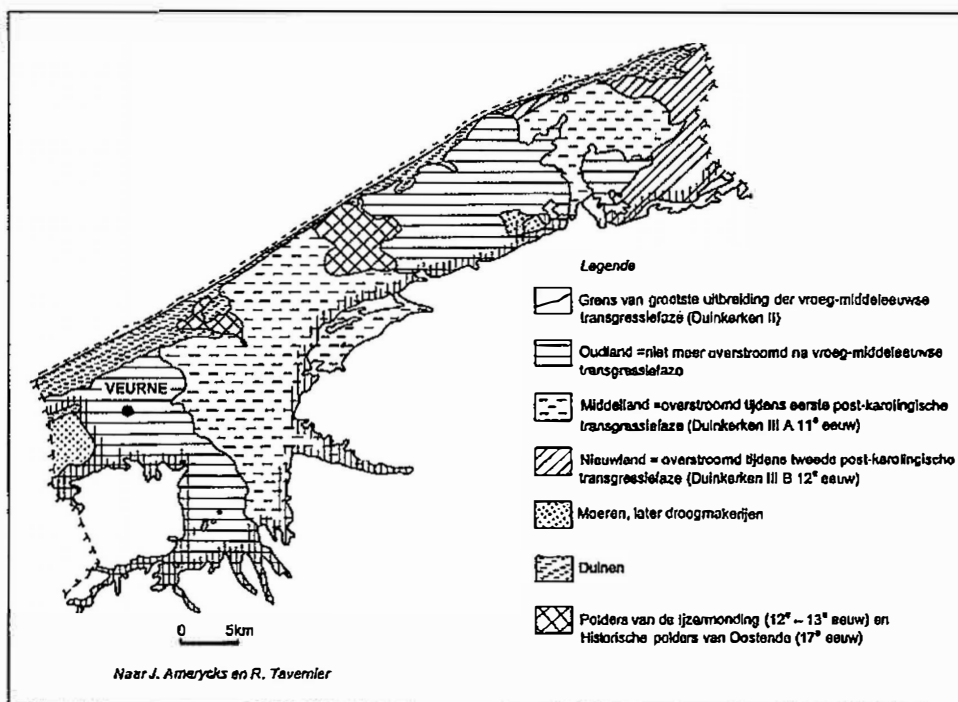
2.4. topografie – geologie

Veurne is gesitueerd in het polderlandschap van de Vlaamse kust. Dit gebied kent een geologisch turbulente geschiedenis van overstromingen, stormvloed en een grote invloed van de zee. De Polders bestaan uit ingedijkte en kunstmatig gedraineerde wadden. Ze liggen beneden de 4m TAW grens wat wil zeggen dat ze lager liggen dan het hoogwaterpeil van de zee. Deze gebieden moeten dus door dijken of duinen beschermd worden.

De streek is gekenmerkt door een lage absolute hoogteligging, en een zeer vlak reliëf. Tijdens een transgressieve fase in het Atlanticum (5500 – 2500 BC) werden kleiige en zandige sedimenten afgezet in de polderstreek. Oude getuigen uit deze fase zijn de oude duinen in de streek rond De Panne. Tijdens het Subboreaol ontwikkelde zich veen achter deze oude duinengordel, soms tot enkele meters dik. In het Subatlanticum (600 BC tot nu) werd de Kustvlakte nog verschillende malen voorzien van nieuwe sedimenten¹⁸ (Ampe et al, 1995, p. 16). Deze bodems vertonen weinig of geen profielontwikkeling. De textuur varieert tussen zand en klei.

De Polderstreek omvat verschillende soorten polderlandschap: de Moeren, de Oud- en Middellandpolders en de Nieuwlandpolders. De Nieuwlandpolders worden hier opgedeeld in de Nieuwlandpolders van West-Vlaanderen (het IJzerestuarius, de Historische polders van Oostende en de Nieuwlandpolders van het Zwin) en de Nieuwlandpolders van Oost-Vlaanderen (het Nieuwland Watervliet en de Scheldepolders rond Doel).

De Oud- en Middellandpolders bestaan uit gronden die ontgonnen zijn van voor de 9^e eeuw (Oudland) en in de 11^e-12^e eeuw (Middelland). Dit landschap vertoont een zwak microreliëf dat te wijten is aan een inversie van de oorspronkelijke topografie. De opgevlude kreken met een zandondergrond steken nu als kreekruggen uit boven de ingeklonken poel- en komgronden met een venige ondergrond (hoogteverschil van ongeveer 1m). Veurne behoort tot het landschap van de Oudlandpolders: de nederzetting heeft zich ontwikkeld op een van de verzande geulen.

¹⁸ Deze transgressieve beweging kan opgedeeld worden in drie fasen: Dunkirk I, II, III.

3. Projectomschrijving

3.1. Sloop versus bescherming

De polemiek omtrent het voormalig Cellenbroedersklooster is er een van lange adem te noemen. Al geruime tijd voor de beslissing over de definitieve bestemming van het gebouw werd genomen is er druk nagedacht over de waarde van het gebouw binnen het patrimonium van Veurne. Hieronder volgt een korte schets van deze adviezen en onderzoeken, teneinde de lezer een duidelijk overzicht te geven van de gedachtengang die de uiteindelijke beslissing heeft beïnvloed.

Eind mei 1999 stelt J. Van Acker, onder persoonlijke titel¹⁹, een advies op voor de Culturele Raad van Veurne. Daarin besluit hij dat het gebouw een zekere historisch waarde heeft, omdat het een deel uitmaakte van het voormalige klooster van de Cellenbroeders. Daarnaast duidt J. Van Acker ook op de sociaal-culturele waarde die aan het gebouw is verbonden. Het is enerzijds een deel van de instelling van de Cellenbroeders die zich inzette voor een sociale dienstverlening avant la lettre. Bovendien heeft het gebouw in zijn meer recente geschiedenis de functie van politie-bureel en jeugdhuis vervuld, wat als icoon van sociale dienstbaarheid ook kan tellen. Op architecturaal gebied is het gebouw zeker onvoldoende bewaard om beschermd te kunnen worden. Er zijn door de eeuwen heen zware aantastingen van de originele bouwlagen doorgevoerd, waardoor grote delen verloren zijn gegaan en andere delen onherkenbaar zijn veranderd.

In het licht van deze opmerkingen besluit J. Van Acker dat bij het overgaan tot bescherming er zware kosten zullen moeten uitgevoerd worden naar consolidatie toe. Wanneer men voor afbraak zou opteren zou het zeker ten sterkste aangewezen zijn om voordien een doorgedreven bouwhistorische studie en een gedegen registratie uit te voeren. Bovendien leek het J. Van Acker wenselijk archeologisch onderzoek uit te voeren na de afbraak, om eventueel bijkomende informatie in te winnen die de bouwhistorische studie konden staven of bijsturen.²⁰

Op 12 juni 1999 formuleert ook J. Termote een verslag van een bouwhistorische verkenning van het gebouw, eveneens ten overstaan van de Culturele Raad van Veurne. In dit verslag geeft J. Termote een overzicht van de geschiedenis van het klooster te Veurne, alsook een gedetailleerd overzicht van de bouwkundige geschiedenis van het gebouwencomplex (cfr. supra). In zijn besluit stelt hij dat hij in geval van een eventuele bescherming een negatief advies zou voorstellen. Een uitgebreide bouwhistorische registratie en bijkomend onderzoek (zoals archeologie) lijken hem wel opportuun. Bovendien oppert J. Termote de mogelijkheid om een deel van het gebouw te integreren in de nieuwe bouwplannen.²¹

M. Timperman, toenmalig lid van de KCML en van de Culturele Raad van Veurne stelde ongeveer tegelijkertijd ook een dossier samen met een overzicht van de geschiedenis van het gebouw (cfr. supra), uitgebreid met informatie omtrent de orde van de Cellenbroeders. Dit dossier bevatte een aantal elementen die in dit rapport hernomen worden.²²

In april 2000 wordt een motiveringsdossier opgesteld voor de bevoegde Vlaamse minister, waarbij het voormalig Cellenbroedersklooster gedeeltelijk wordt voorgedragen voor bescherming als monument. Een jaar later, 19 april 2001, wordt door de toenmalige Vlaamse minister voor Binnenlandse Aangelegenheden, Ambtenarenzaken en Sport, J. Sauwens het definitieve beschermingsbesluit voor een gedeelte van het Cellenbroedersklooster te Veurne ondertekend.

¹⁹ "ten persoonlijke titel" omdat J. Van Acker (historicus en stadarchivaris van Veurne) toen lid was van de KCML. Dit orgaan handelt ook over dergelijke vragen, maar dient enkel collegiaal advies uit bij uitsluitend de bevoegde minister. Bijgevolg kon zijn opinie over het Cellenbroedersklooster (toenmalig politiecommissariaat) niet als een advies van de KCML beschouwd worden.

²⁰ Van Acker, 1999.

²¹ Termote, 1999.

²² Timperman, 1999.

3.2. Archeologie ter ondersteuning van de gekende bouwgeschiedenis

Archeologie is van meet af aan een optie geweest bij de verschillende visies op de bestemming en het lot van de gebouwen van het klooster. Zowel Van Acker als Termote halen duidelijk aan dat voor bijkomende informatie over het klooster en haar bouwgeschiedenis, archeologie een niet onbelangrijke hoeveelheid bijkomende informatie kan opleveren. Wanneer er besloten werd een deel van het gebouw te beschermen, bleef de optie archeologie open, daar het andere gedeelte onder de sloophamer zou verdwijnen.

Het was de bedoeling via een archeologische opgraving een aantal onduidelijkheden uit het bouwkundig en historische onderzoek omtrent de kloostergebouwen hopelijk uit te kunnen klaren. Onderstaande paragraaf was de wetenschappelijke vraagstelling van waaruit het archeologische onderzoek vertrok.

Het overzicht van historisch kaartmateriaal en de bouwkundige geschiedenis van het gebouw stelde het onderzoek voor het probleem dat er onduidelijkheden bestonden over de ruimtelijke organisatie van het gebouwencomplex. Er was bijvoorbeeld het probleem van de kapel, die op bepaalde kaarten O-W georiënteerd lijkt te zijn, terwijl andere kaarten en plannen een N-Z gerichte kapel weergeven. Archeologisch onderzoek kon hier eventueel een uitkomst bieden. Een hoofddoelstelling van de opgraving was het vaststellen van de verschillende bouwfasen en het documenteren en aanvullen van de kennis uit het bouwkundig onderzoek.

Het areaal dat voor opgraving ter beschikking stond, was echter groter dan het terrein van het voormalige Cellenbroedersklooster. Men zou dus ook een stuk stadsareaal binnen de middeleeuwse omwalling aansnijden. Hier was de doelstelling documenteren van alle gegevens en het eventueel uitbreiden van de kennis over de organisatie en het uitzicht van middeleeuws Veurne.

3.3. Projectomschrijving

Er werd voor het archeologisch onderzoek een project voorgesteld, lopend van januari tot juni 2005. In een tussentijdse evaluatie eind mei werd besloten het project met 1 maand te verlengen tot eind juli 2005.

Voor de duur van het archeologisch onderzoek werd door het stadsbestuur een voltijds archeoloog aangesteld. Administratieve ondersteuning voor deze post werd geboden vanuit de dienst personeel en ruimtelijke ordening van het stadsbestuur. De technische dienst van het stadsbestuur verzorgde de inrichting van de werkplaats (het beschermde gebouw) alsook het opstellen van sanitaire voorzieningen langs het zwembad. Voor het uitgraven van het archeologisch vlak kon beroep gedaan worden op de graafmachines ter plaatse. Indien deze verhinderd waren, werd door de technische dienst een kleine graafmachine met chauffeur ter beschikking gesteld. De uitgegraven grond kon afgevoerd worden met behulp van stadspersoneel en dito materieel naar de stedelijke opslagplaats aan het station.

Het Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed (VIOE) stelde voor de duur van de opgraving materiële steun ter beschikking. Er werd graafmateriaal voorzien, naast meetapparatuur en tekenbenodigdheden. Verder werden arbeiders ter beschikking gesteld om te assisteren bij het opgravingswerk. Ook twee tekenaars en een topograaf werden tijdelijk vrijgemaakt in de loop van het onderzoek.

De opgravingen werden wetenschappelijk begeleid door enerzijds S. De Decker van de afdeling Monumenten en Landschappen en anderzijds M. Dewilde van het VIOE.

4. Archeologisch onderzoek

4.1. Methodiek

Het overgrote deel van het archeologisch onderzoek is volgens een welbepaald stamien uitgevoerd. Dit wil zeggen dat de bovenste laag verstoring (de recente bouwlaag) door middel van een graafmachine werd weggenomen. Eenmaal de verschillende muurfragmenten en funderingen zichtbaar waren werd een eerste archeologisch vlak aangelegd. Volgens het boekje werd alles ingetekend, beschreven en gefotografeerd. In een tweede fase werd het opvullingpakket tussen de verschillende muurresten verdiept, met de bedoeling laag voor laag de bodem “af te pellen” op zoek naar de oudste bewoningssporen. Met deze systematische manier van werken wordt elke aanwijzing voor verschillende bouwfasen en nivelleringslagen opgemerkt. Ter controle van deze werkwijze werd ook de verticale dimensie gedocumenteerd; een reeks diepe sleuven doorheen de vlakken laten toe de stratigrafie van het terrein te reconstrueren. De combinatie van het uitdiepen van vlakken in combinatie met de controleprofielen van een coupe lieten toe de opbouw van het terrein heel gedetailleerd te registreren.

De indeling van het algemene grondplan verdient een woord van uitleg, alsook de nummering van de sporen en vondsten. Door het grote oppervlak van de opgraving en de complexe verhouding van de sporen was van meet af aan duidelijk dat het normale nummeringsysteem niet afdoende zou zijn. Bovendien bleek het opgravings-team in de maand juli versterkt te worden met een groep Nederlands vrijwilligers (35 man sterk), wat voor de archeoloog en de tekenaar een helse bedoening zou worden qua registratie. Namelijk met zoveel meer mankracht werd er op verschillende plaatsen tegelijk gegraven, en moesten de zaken snel en efficiënt kunnen worden geregistreerd. Om dit vlot te laten verlopen werd volgend systeem toegepast.

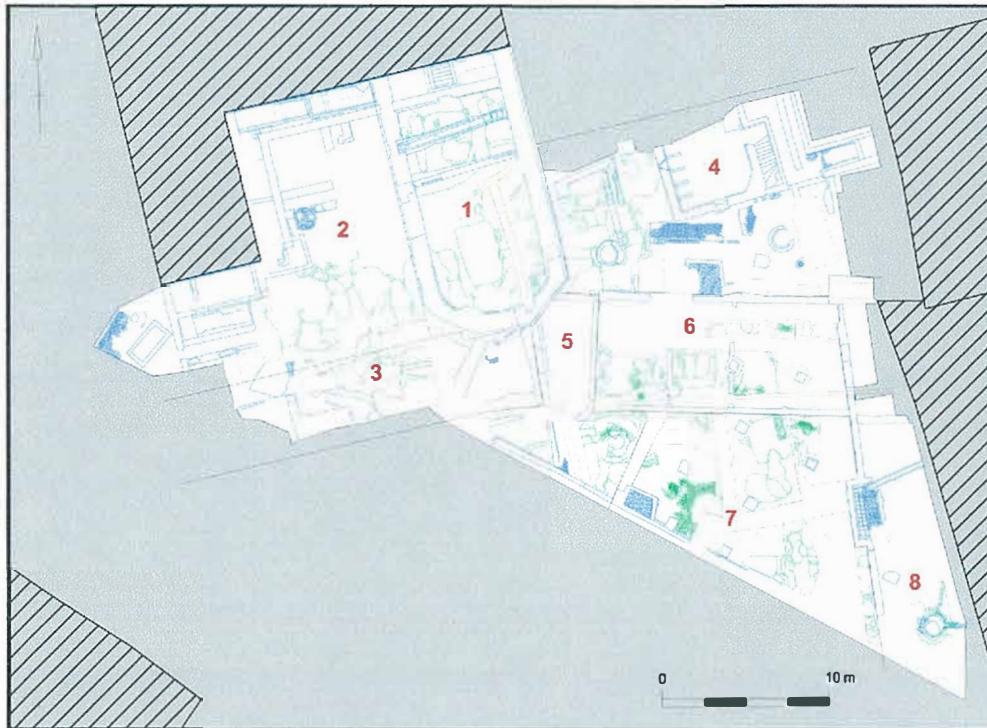
De oppervlakte van de site werd opgedeeld in 8 onderscheiden zones. Dit gebeurde niet zomaar, maar op basis van de muurresten en de verbanden die in het eerste algemene grondplan waren vastgesteld. Binnen elke zone werd een vast nummeringsysteem aangehouden. Het nummer zelf bevat voor elk spoor of elke aanduiding een duidelijke reeks parameters met betrekking tot de stratigrafische positie en de aard van het bedoelde item. Het 10.000-tal geeft de zone aan waarin het spoor zich bevindt, terwijl het 1000-tal het grondplan aanduidt. Binnen elk duizendtal werden de nummer 0 tot 99 gereserveerd voor de zogenaamde losse vondsten; archaeologica aangetroffen in vullingpakket die niet meer in situ lagen. De nummers 100 tot 500 waren voorzien voor de effectieve archeologische sporen. De 600-nummers waren voorbehouden voor het aanduiden van onderscheiden profielen, terwijl de 800-nummers aanduidingen met betrekking tot de dieptesleuven inhouden. Bij wijze van verduidelijking: spoor 52115 duidt op een spoor in zone 5, opgetekend in het eerste grondplan, met volgnummer 115 wat duidt op een archeologisch onderscheiden spoor of structuur in situ.

Na het afronden van het archeologisch terreinonderzoek werden de archaeologica ondergebracht in het depot van het VIOE in Zarren (Kortemark). Daar werden onderhand meeste scherven en vondsten gewassen, genummerd en deels geïnventariseerd.

4.2. Resultaten per zone

Onderstaand overzicht van de sporen aangetroffen in de verschillende zones van het archeologisch terrein biedt slechts een korte bloemlezing van alle zaken die geregistreerd werden. Het post-excavation onderzoek is nog steeds volop aan de gang. In die zin zijn alle hypothesen en opmerkingen onder dit hoofdstuk onder voorbehoud en als voorlopig en vermoedelijk te beschouwen.

Vooraleer van wal te steken: het opgravings-terrein omvatte zoals al eerder aangehaald een groter terrein dan wat eigenlijk het ooit tot het Cellenbroedersklooster heeft behoord. In dit opzicht kan het terrein opgedeeld worden in 2 eenheden; het *intra-muros* gedeelte dat intrinsiek tot het klooster behoorde, en het *extra-muros* gedeelte dat eigenlijk tot de parochie van St-Denijs behoorde en een inkijk biedt op de ruimtelijke inrichting van een stuk middeleeuws stadsareaal. In de praktijk vallen zones 1, 2, 3 en 5 tot het *intra-muros* gedeelte, terwijl zones 4, 6, 7 en 8 binnen het *extra-muros* gedeelte vallen.

Algemeen grondplan

4.2.1. Het terrein van het voormalige klooster

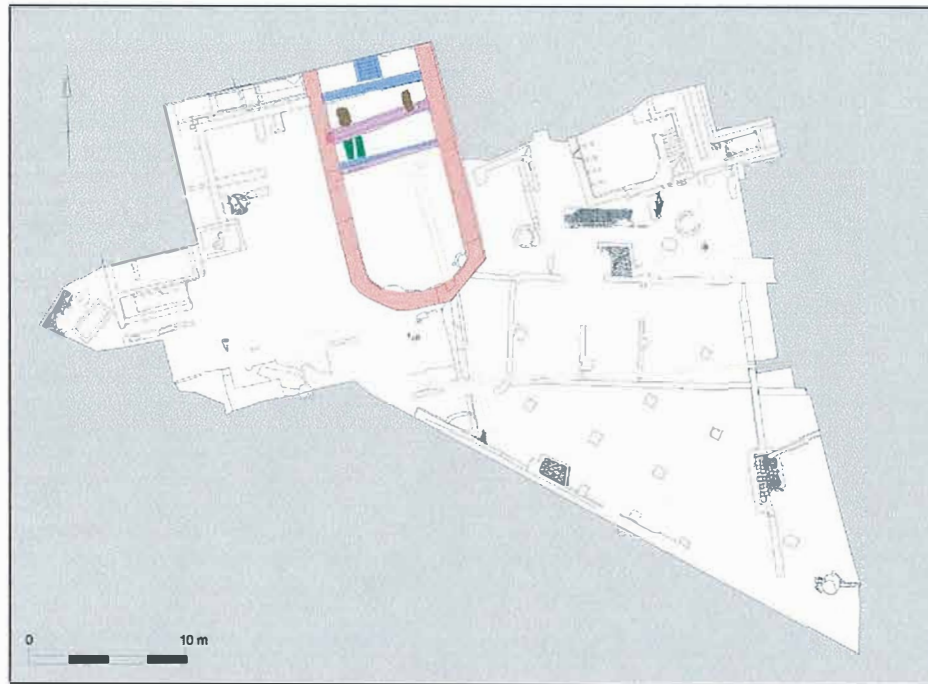
Dat gedeelte van het opgegraven terrein dat zich binnen de ommuring van het voormalig Cellenbroedersklooster bevindt is ongeveer 440m² groot. Het was de verwachting dat in dit stuk van het terrein de sporen van de verschillende bouwfases van het klooster zouden worden aangesneden, alsook de eventuele voorgaande sporen van menselijke activiteit op de site.

4.2.1.1. *Zone 1*

Het meest opvallend en herkenbare spoor uit het grondplan van zone 1 is ongetwijfeld de **muur van de kapel** (spoor 11101). Het betreft een bakstenen muur die plaatselijk quasi volledig is opgebroken en op andere plaatsen tot manshoogte is bewaard. De bakstenen aangetroffen in het mestelwerk zijn van de grootorde 24-20 x 12-9,5 x 6,5-5cm. Waar mogelijk kon een staand verband worden opgemerkt, al wordt het niet overal even consequent toegepast. De vorm van de muur, met een hoekige absis in de zuidzijde, is onmiskenbaar als de muur van een kapel te herkennen.

De oriëntatie van deze absis laat vermoeden dat het altaar zich in de zuidzijde van het gebouw bevond, waarmee het bidhuis duidelijk noord-zuid was georiënteerd. Vergelijking van de baksteenformaten uit de muur en de samengestelde vergelijkingstabel (cfr. infra) wijst uit dat deze bakstenen mogelijk te dateren zijn van de 15de tot de 17de eeuw. Dit zou betekenen dat deze muren in de loop van die periode zijn opgetrokken.

Het stadsplan uit het einde van de 17de eeuw is de vroegste iconografische bron die gewag maakt van een dergelijk noord-zuid gerichte constructie. Dit houdt niet in dat deze bron correct is of dat alle oudere kaarten de bal verkeerd slaan. Het is mogelijk dat de stenen constructie die wij als de kapel herkennen in de opgraving, een zoveelste bouwfase van hetzelfde bedehuis betreft. Verder terreinonderzoek leverde belangrijke aanwijzingen voor het voorkomen van een oudere, totaal andere constructie.

Algemeen grondplan met aanduiding van de muur van de noord-zuid gerichte kapel (rood), de beide ingezette muren en de trap van de grafkelder (blauw), de muur en riool van latere datum (paars), de in situ begravingen (groen) en de verstoorde grafcontexten (bruin).

In een fase volgend op de bouw van de kapelmuur worden er op twee plaatsen tussenmuren opgetrokken die een rechthoekige ruimte aflijnen binnen de fundering van de kapel (sporen 11103 en 11102). Beide muren zijn opgetrokken uit baksteen (formaten 23,5-23 x 11-10 x 7,5-5cm) en vertonen aan het raakvlak met de kapelmuur een duidelijke bouwnaad: ze zijn er duidelijk tegen gezet, en niet in verankerd. De ruimte gecreëerd door beide muren en de kapelmuur beschouwen we als een **kelder**; hiervoor kunnen verschillende aanwijzingen worden gevonden.

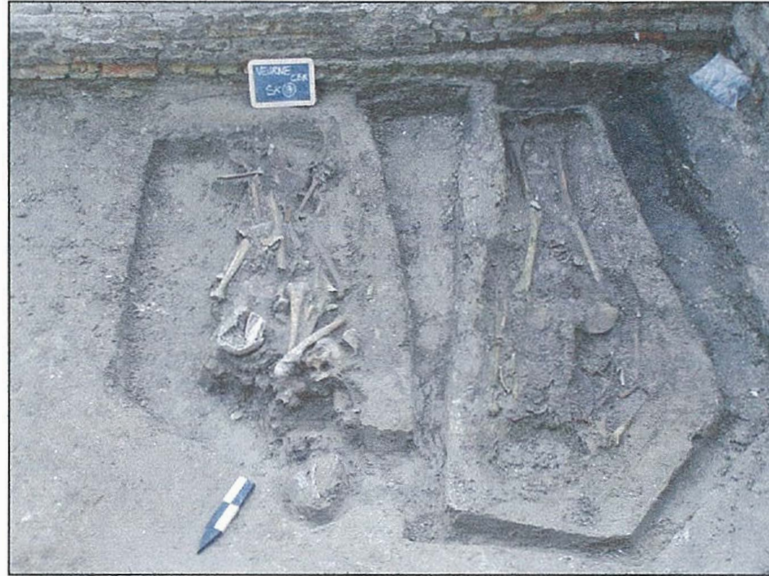
Zo kon midden in muur 11102 kon een deuropening worden vastgesteld die langs beide zijden met effen metselwerk was afgewerkt. Bovendien werd aan de onderzijde van de opening een reeks haaks geplaatste bakstenen opgemerkt die mogelijk een indicatie kunnen zijn voor een verdwenen vloerniveau. Aan de andere zijde van muur 11102 werd een opgaande trap aangetroffen, geflankeerd door twee baksteen muurtjes. Zowel de trap zelf als de muren zijn opgetrokken in bakstenen van dezelfde grootorde als deze van de voornoemde muur 11102. Dat de ruimte een kelder betrof kon eveneens worden afgeleid uit de verdwenen plafonduafwerking. Alhoewel het gewelf en de bovenste helft van beide flankerende muren waren verdwenen, kon op het parement van de kapelmuur vastgesteld worden dat er mortelresten aanwezig waren. Deze wijzen op de aanwezigheid van een afgevlakt tongewelf. Bovendien was ook duidelijk dat de muren langs de binnenzijde van de ruimte met een laag compacte mortel waren bedekt, als een soort afwerking van de wand.

Dit alles bevestigt het vermoeden dat het om een kelder gaat. Het vloerniveau kon niet met zekerheid vastgesteld worden, alleen de aanwijzing van de haaks geplaatste rij bakstenen geeft ons een mogelijke indicatie. Net onder het niveau van deze stenen lokaliseren we stratigrafisch een aantal andere bijzonderheden die het vermoeden van een kelder onder de kapel aannemelijker maken.

In totaal werden de resten van vier **inhumaties** aangetroffen binnen de ruimte van de kelder. Het gaat in twee gevallen om reguliere begravingen in situ; de twee andere sporen lijken eerder verplaatst en herbegraven skeletmateriaal te bevatten. De twee onverplaatste graven liggen naast elkaar in de zuidwestelijke hoek van de kelder. Beide skeletten liggen zo geordend dat het overduidelijk is dat de keldermuur er al stond op het moment van het ter aarde bestellen. Het westelijke graf vertoont nog een dun donkerbruin lijntje als contour in de groenige klei: de resten van de kist zoals bij het lichten van het skelet kon worden vastgesteld. Beide inhumaties liggen in een noord-zuid oriëntatie wat aangeeft dat het om bijzettingen in de kapel gaat (zelfde oriëntatie). Dit wijst er dan weer op dat de kelder duidelijk een

onderdeel van de kapel was, een hypothese die door de aangewende baksteenformaten niet tegengesproken wordt.

De andere twee clusters van menselijk botmateriaal bestaan uit twee putten, elk ongeveer rechthoekig en met de lengteas in de richting noord-zuid. De manier waarop de beenderen zijn gestapeld en de mogelijkheid dat zeker één kuil de resten van minstens 3 individuen bevat, maakt het aannemelijk dat het hier om verplaatste begravingen gaat, zaken die tijdens verbouwingswerken in de kelder of elders werden opgemerkt en terug ter aarde werden besteld.

De beide begravingen in situ in de hoek van de kelder.

In latere tijden blijkt de kelder te worden opgegeven. Mogelijk is dit al na de verkoop van het gebouw, na de afschaffing van de instelling op het eind van de 18de eeuw. Er wordt een bakstenen **riool** aangelegd doorheen de kelder. Hiervoor wordt de kapelmuur langs beide zijden doorbroken en dichtgemaakt met ruw mestelwerk van mortel en baksteenfragmenten. De riool zelf bestaat uit een vloer van bakstenen waarop twee opgaande muurtjes van vier bakstenen worden geplaatst. Als afsluitdek worden vierkante lestenen gebruikt. Het is niet ondenkbaar dat deze lestenen de oorspronkelijke vloerbekleding van de kelder vormden. De vulling van de riool vertoonde onderaan een aangeslibd bruin bezinkingspakket, silt dat door het wegstromende water achtergelaten werd. Detailhoogtemetingen leerden dat de afloop van de riool in de richting van het St-Denijsplein gebeurde. Bij de aanleg van de riool werd geen rekening gehouden met de voorgaande functie van de kelder: de inhumatie met de resten van een houten kist werd letterlijk onthoofd door de bouw van de riool.

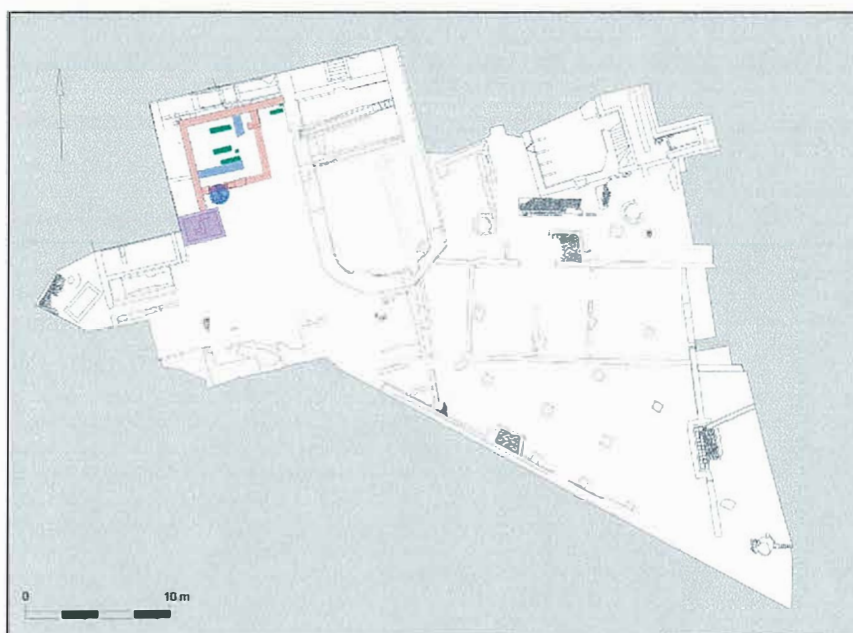

De in baksteen opgebouwde riool.

De verdere evolutie van het kapelgebouw naar de ruimtes die deels uitmaakten van het stadskasteel van notaris de Brauwere is in de huidige stand van het onderzoek nog niet duidelijk. Wel is zeker dat afbraakmateriaal van de opstaande muren werd verwerkt in de fundering van een aantal nieuwe muren. Zo is in de opvullingslag boven muur 11102 duidelijk een reeks grote blokken Doornikse kalksteen op te merken die rode beschildering vertonen. Deze komen mogelijk van de afwerking rond de ramen of de deuren van de verdwenen kapel.

4.2.1.2. Zone 2

De lokalisatie van zone 2 deed de verwachting groeien de leef- en werkruimten van het klooster aan te snijden. De ontnuchtering kwam er letterlijk met het afgraven van het terrein; bleek dat midden in deze zone een grote sceptische put was aangebracht die tot overmaat van ramp doormidden brak bij het afgraven. Ongeacht de geurhinder en het onsmakelijke tafereel was de toestand van de archeologische sporen daar niet opperbest te noemen. De verschillende fragmenten muren die er aangetroffen werden waren allen deels verdwenen door de aanleg van de septische put. Hierdoor is niet langer duidelijk op te maken welke muren al dan niet met elkaar in verband stonden.

Algemeen grondplan met aanduiding van de bezinkput (paars),
de muren van de kapelgebouwen (rood),
de aangetroffen skeletresten (groen) en
de muurresten van de mogelijke oost-west gerichte kapel (blauw).

De sporen aangetroffen in zone 2 bestaan hoofdzakelijk uit **muren**. We merken bij een vergelijking met het Franse schattingsplan uit 1793 dat een aantal van de muren mogelijk de aflijningen van bepaalde ruimtes aangeven. Muur 21116 is duidelijk aan te duiden als de pandmuur, een van de muren van de lange doorgang doorheen het klooster. Muren 21105-21104 en 21102-21103 kunnen in aanmerking komen voor wat op datzelfde plan als bibliotheek wordt aangeduid. Maar net door de zware verstoring die de recente beerput aangericht had, kon het exacte verband tussen de vier muren niet achterhaald worden. De opmeting van de baksteenformaten lijkt aan te geven dat muren 21105 en 21103 iets ouder zijn dan de andere twee muurresten en mogelijk met elkaar in verbinding stonden.

Tussen de muren van de vermeende bibliotheek werden 4 **inhumaties** aangetroffen. Drie skeletten konden zo goed als volledig worden geborgen (één skelet had geen voeten meer), terwijl van het vierde individu enkel de schedel bewaard was. De rest van het lichaam was eveneens ten prooi gevallen

aan de recente septische put. De vier menselijke resten lagen in een zone van ongeveer 0,5m diep ²³, net boven de onderste steenlagen van muur 21116. De lokalisatie van deze inhumaties in de ruimte die aangeduid wordt als bibliotheek is niet logisch, tenzij ze van een eerdere datum stammen en al “vergeten” waren ten tijde van de opmeting van het schattingsplan. Opmerkelijk is trouwens dat bij alle vier de inhumaties duidelijk een oost-west oriëntatie werd aangehouden, waarbij de voeten oostwaarts wezen. Uitbreiding van het onderzoek in zone 2 leverde trouwens nog 2 menselijke resten op, dicht tegen de kapelmuur gelegen. In één geval ging het om een fragmentarisch bewaard skelet in situ, terwijl het andere slechts bestond uit een aantal beenderen die mogelijk onverstoord waren. De ongelukkige ziel was “overbouwd” door de kapelmuur. Het is ook hier dat opgemerkt werd dat de muur van de kapel uit zone 1 eigenlijk over muur 21116 is ingeplant.

Eén van de inhumaties, zoals aangetroffen buiten de kapel.

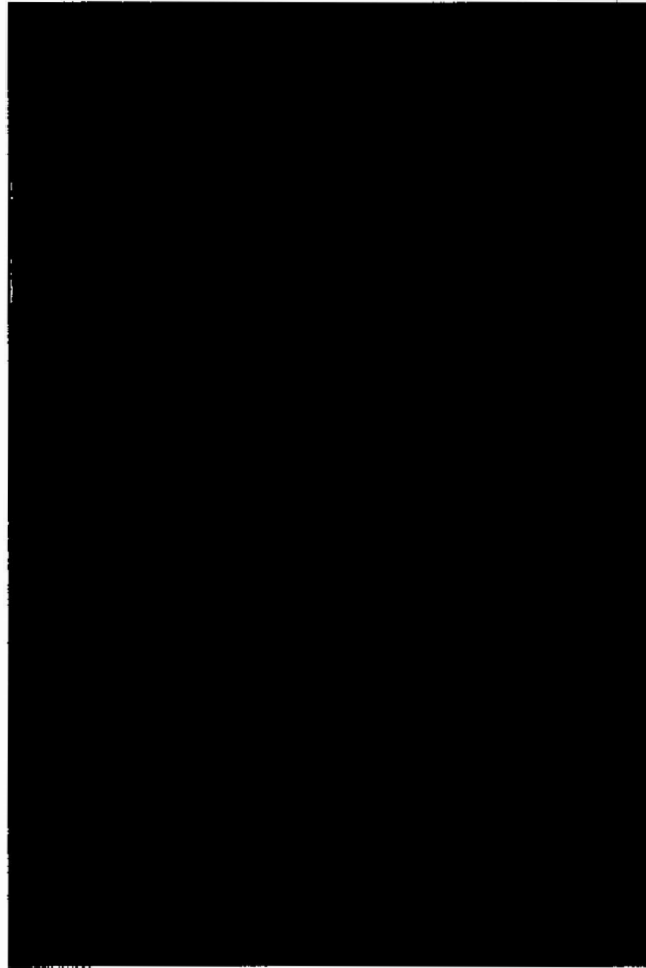
De combinatie van dit gegeven met de lokalisatie van de zes inhumaties in zone 2 laten vermoeden dat dit wel eens de begravingen binnen de omtrekken van de **oude kapel** zouden kunnen geweest zijn. Deze zou bestaan uit de muur 21116 aan de noordzijde en muur 21105 aan de zuidzijde. Het oostelijke uiteinde van de kapel zou dan verdwenen zijn bij de aanleg van de nieuwe kapel en het aanleggen van de kelder. Mogelijk werden zelfs de stenen volledig gerecupereerd.²⁴ De zuidmuur van de oost-west gerichte kapel is dan deels verdwenen door de recente beerput. Doch door het ontbreken van enig vloerniveau of de aanzet van enige funderingsuitsprong blijft dit echter een hypothese.

Een tot de verbeelding sprekende structuur is de rechthoekige baksteenconstructie ten noorden van muur 21116. Het gaat om een opening, momenteel aangeduid als een keldergat. Aansluitend op dit

²³ De vier lagen niet even diep. Hun diepteligging varieerde binnen een halve meter t.o.v. elkaar.

²⁴ Dit gebruik was zeker niet vreemd. In onderzoek op het St-Denijsplein is duidelijk gebleken dat bij de afbraak van de kerk zelfs de gewelven van de bakstenen grafkelders werden ontmanteld voor recuperatie.

keldergat kon een **ondergrondse gang** gevolgd worden. De gang bestaat uit een tongewelf in baksteen, steunend op twee muren die tegen of in de muur 21116 en de keldermuur van het beschermde gebouw zijn verwerkt. Het traject van de gang laat vermoeden dat er een verbinding was met de nog bestaande kelderruimtes onder het beschermde deel van het gebouw. Voor de noordzijde is dit zeker het geval, maar of er zich aan het zuidwestelijke uiteinde van de gang ook een kelder bevond is minder zeker. Aan de noordzijde is de gang dichtgemaakt met een baksteenmuur. Ook aan de zuidzijde kon dit (zij het deels) opgemerkt worden. In de oostelijke afsluitende muur van de gang, die aanleunt tegen de kapelmuur, is een nis uitgespaard, mogelijk om een kaars of lamp in te zetten. De afwerking van de muren lijkt met een soort van witte mortel te zijn uitgevoerd. De vloer van de gang was bedekt met fragmenten van bakstenen, zorgvuldig naast elkaar neergelegd. Er moet echter een verstoring van de kelder zijn gebeurd want de vloer kon slechts deels worden aangetroffen.

Blik op de ondergrondse gang. Bemerkt de nis in de muur.

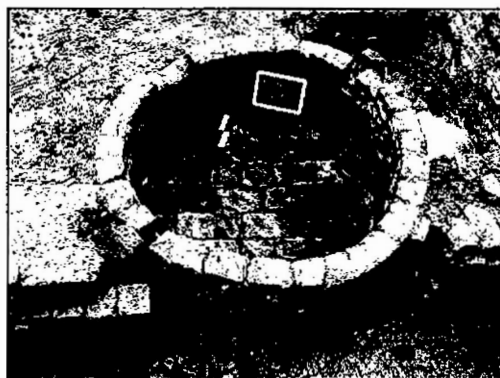
De interpretatie van deze structuur is niet eenduidig. Er kan geopperd worden dat dit een stuk van het keldercomplex van het klooster is geweest. Dit is een voorzichtige hypothese die zeker het overwegen waard is. Een meer gewaagde denkpiste berust op een tekstfragment uit een van de Jaerboeken van Heinderycx.²⁵ De auteur vermeldt daarin hoe de Cellenbroeders in november 1650 de Spanjaarden van het garnizoen te Nieuwpoort de stad binnen wilden smokkelen om het Franse bewind van de stad omver te gooien. De Spanjaarden zouden tijdens de nacht van 14 november soldaten met bootjes over de stadgrachten brengen waar de Cellenbroeders hen zouden helpen om via een *dunniere* de stad binnen te komen. Dit alles moest geschieden op de nacht van 14 november, omdat dan iedereen vast zou slapen na het overdadige drankgebruik ter gelegenheid van de bruiloft van kapitein *Salmon de la Barre*. Hevig onweer

²⁵ Van Acker, 2005.

en verschrikkelijke regenval belette de Spanjaarden echter dit plan uit te voeren. Naderhand kwam dit voorval de Franse gouverneur ter ore. Na onderzoek liet hij de *duniere* dichtnietsele.

Zou het kunnen dat de gang aangetroffen in de opgravingen een deel van de voornoemde *duniere* betreft? De term *duniere* duidt op een hol, een spelonk, ondergrondse gang of een soort afwateringskanaal. Het verloop van de aangetroffen gang geeft aan dat de gang in westelijke richting naar de oude stadswallen toe liep. Op basis van de tot nog toe bestudeerde en gekende gegevens kan hier uiteindelijk nog geen uitsluitend gegeven worden. Wel is het zo dat bij het uitgraven van de gang een muur werd aangetroffen die in de gang is opgetrokken tussen de flankerende muren. Achter deze muur was de gang opgevuld met puin en zandgrond.

Binnen de aflijning van zone 2 werden nog twee opmerkelijke structuren opgetekend. Te beginnen met de **ronde bakstenen constructie** 21106. Het gaat om een cillindervormige structuur, opgetrokken uit bakstenen en een zandige mortel. De structuur was 6 steenlagen hoog bewaard. Op de bodem werd een fragmentarisch vloertje van bakstenen aangetroffen. Het gaat vooral om halve en driekwart stenen, mogelijk recuperatie van oudere bakstenen of moefen. Het is interessant op te merken dat de formaten en het uitzicht van dit vloertje sterk lijken op deze aangetroffen in de ondergrondse gang 21101. Onder het vloertje zat een zwart pakket met daaronder een bruin kleipakket. Het leek om een verbrande bodem te gaan. Vijf steenlagen boven het vloertje werden vier diagonaal tegenover elkaar liggende openingen opgemerkt in het parement. Aan de buitenzijde van de structuur werden de vier openingen afgesloten door een rechtopstaande baksteen. Tenslotte dient opgemerkt dat ook de buitenzijde van deze constructie eenvormig en afgewerkt leek. Deze ronde structuur was trouwens gedeeltelijk op/in muur 21105 verwerkt, mogelijk horen beiden tot eenzelfde bouwphase. De functie of het gebruik van deze structuur blijft tot op heden niet volledig zeker te bepalen. Er wordt momenteel gedacht aan een soort bezinkput voor afvalwater. Toch spreken een aantal kenmerken dit tegen: in een dergelijke constructie verwacht men geen vloer aan te treffen. Bovendien is de opbouw van het parement zeer verzorgd, ook aan de buitenzijde. De vier uitsparingen in de wand die diagonaal ten opzichte van elkaar liggen, waren mogelijk bestemd voor het verankeren van houten balken. Dit zou kunnen wijzen op het feit dat in de put een soort van artisanale activiteit werd uitgevoerd. Dan is er nog het onderliggend bruine kleipakket dat mogelijk op verbranding wijst. Het is duidelijk dat het laatste woord hierover nog niet geschreven is.

Structuur 21106: bemerk de vier diagonaal aangebrachte uitsparingen en de bakstenen vloer.

De tweede nog te vermelden structuur (21100) is een **rechthoekige constructie in baksteen**. Deze rechthoekige ruimte bleek eveneens uitsparingen te hebben in het parement van de muren en bij nader onderzoek was er geen vloer op te merken. Het is mogelijk dat dit een rechthoekige bezinkput is waarin afvalwater werd gecentraliseerd om daarna langzaam in de bodem weg te kunnen sijpelen.

De andere structuren binnen zone 2 zijn minder in detail onderzocht. Enerzijds is dit het geval voor de **beerkelder** 21109, die afgedekt was door het ingestorte gewelf. Bij het leeghalen bleek echter dat onderaan de vulling hoofdzakelijk recente bloempotfragmenten werden geborgen. De opgetekende muurfragmenten 21108, 21107, 21110 en 21111 behoren vermoedelijk allen tot een bouwphase van het centrale gedeelte van het klooster. De situering van deze muren is tot op heden echter wat problematisch als we de interpretatie die door het beschermingsdossier wordt geopperd willen behouden. Als we deze

muren mee zouden nemen binnen het inpassen van het schattingsplan anno 1793 in de huidige toestand, blijkt al snel dat er een aantal grote problemen en vraagtekens rijzen...

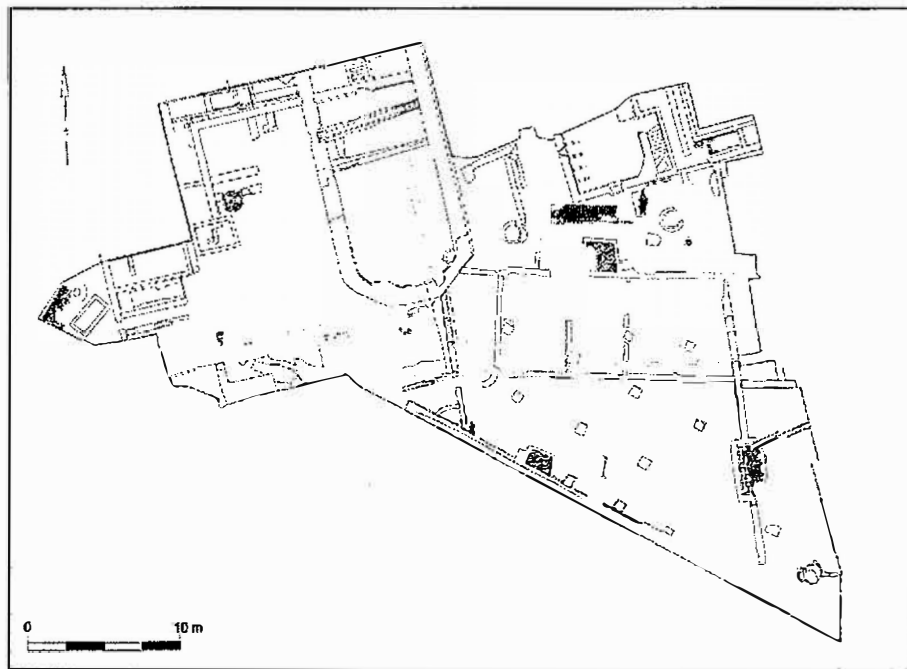
Structuur 21112 is een recent gebouwde put, die kennelijk gebruikt werd voor het onderhoud van wagens (verversen van olie en dergelijke): de inhoud liet hier geen twijfel over bestaan. 21119 is aangeduid als een **waterput**. Deze kon door omstandigheden niet nader gedocumenteerd worden. Het gaat om een met baksteen opgetrokken cilindrische vorm die tot zeer diep in de bodem reikte (meer dan 4m). In een latere bouwfase is de put voorzien van een koepelvormige afsluiting, waarbij langs de binnenzijde een loden pijp is bevestigd. Deze diende als aanzuigleiding voor de pomp die vermoedelijk boven op de koepel was geïnstalleerd.

4.2.1.3. Zone 3

Als de “oogst” uit zone 2 aanvankelijk wat teleurstellend was, dan dient toch gezegd dat zone 3 hier de kroon spant. De recente verstoringen door de aanleg van de septische put en het optrekken van de hoogspanningscabine langs de Peter Benoitlaan hebben de ondergrond van zone 3 zodanig omgewoeld dat nagenoeg geen bruikbare archeologische informatie kon worden geregistreerd. Een aantal fragmenten van baksteenconstructies die lijken in situ te liggen, zijn echter te diffuus om hierover enige uitspraken te rechtvaardigen. Dit is enigszins een probleem binnen de studie van het klooster omdat net daar een intrinsiek deel van de plattegrond aangetroffen kon worden; de cellen waarin de zwakzinnigen en hulpbehoevenden werden geïnterneerd. Bovendien hield deze zone ook het potentieel in zich om de verbinding en relatie tussen het kloosterdomein en de aansluitende middeleeuwse stadsomwalling eenduidig te bestuderen... maar helaas.

4.2.1.4. Zone 5

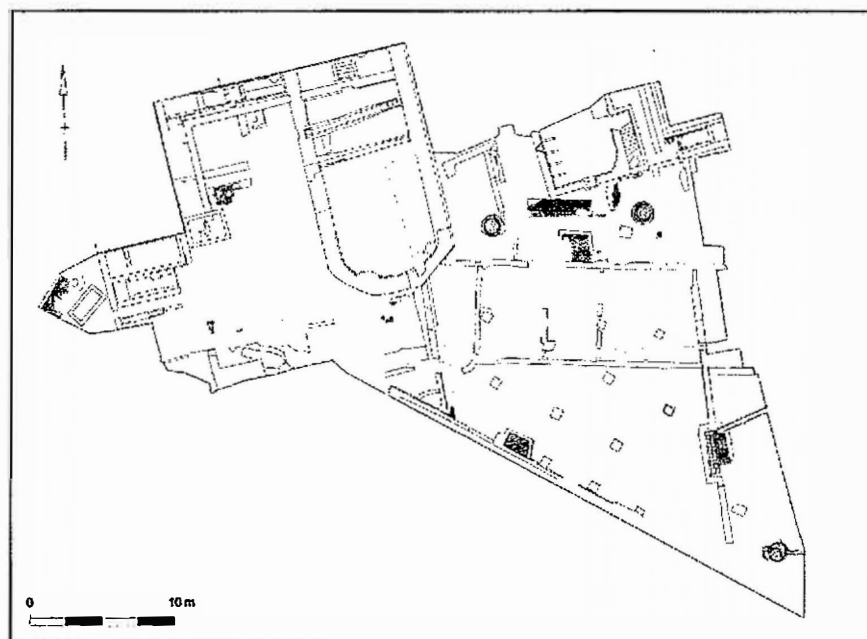
Dit is het laatste deel van de site dat zich binnen de kloostermuren bevindt. Afgaand op het schattingsplan uit 1793 werd verwacht hier de sporen van de sacristie aan te treffen. In grondplan werden drie muurresten blootgelegd die mogelijk met deze constructie in verband staan. Het wordt meteen duidelijk dat ook hier de sporen niet met het hoger vermelde schattingsplan stroken. Baksteenchronologie m.b.t. deze drie muurresten laat niets meer toe dan te vermelden dat ze eveneens binnen de periode van de 15de tot de 17de eeuw behoren. Wel is duidelijk dat de muren tegen de kapelmuur zijn aangezet, zonder deze te doorbreken of er zich in te verankeren. Voorlopig houden we de hypothese aan dat muren 51102 en 51105 samen de aanbouw vormen die in 1793 werd opgetekend. De toedracht van muren 51102 en 51103 blijft vooralsnog onduidelijk.

Algemeen grondplan met in rood aangeduid de muurresten uit zone 5 die de vermoedelijke sacristie aflijnen.

4.2.2. Het terrein buiten de kloostermuren

De huidige stand van het onderzoek laat niet toe om van de resterende 4 zones een gedetailleerd overzicht te geven. Binnen de lijnen van dit interim-rapport worden wel een aantal opmerkelijke structuren toegelicht. Er dient hier opgemerkt te worden dat de interpretatie van sommige van deze sporen duidelijk bemoeilijkt wordt door de verstoringen van recente riolering- en bouwwerken.

Algemeen grondplan met aanduiding van de bezinkputten (groen) en de beerkelders (blauw).

Voor zone 4 kan een algemene opmerking gemaakt worden: de aangetroffen sporen gaan hoofdzakelijk terug op een oude stadswoning, een herenhuis, dat tot halfweg vorige eeuw de hoek van het St-Denijsplein domineerde. Dit gebouw, beter bekend als huis Denecker, sloot aan op de oostzijde van het Cellenbroedersklooster en was gelegen langs de zuidzijde van het plein. Bronnen vermelden dat er reeds ten tijde van de Cellenbroeders een **grote woning** op deze plaats stond: dit huis was zelfs eigendom van de broeders en werd verhuurd aan Fernand de Moucheron, heer van Wijtschate. Tijdens de opgraving werden verschillende muurresten gedocumenteerd. Zo kon de volledige kelder van het herenhuis worden opgemeten. In de opvulling van deze ruimte lagen resten van het opstaande gebouw die tijdens de afbraak gewoon in de kelder waren gestort. We vermelden hier enkel het pleisterwerk. Mogelijk waren verschillende ruimtes in het huis voorzien van decoratieve panelen pleisterwerk op muren en plafonds. Een aantal van deze pleisterfragmenten werden gerecupereerd en gereinigd. Al vlug bleek dat er bepaalde decoratieve elementen gereconstrueerd konden worden, zoals bijvoorbeeld saterkoppen en florale motieven. De stukken vormen momenteel het onderwerp van een gedetailleerde studie.

Een gelijkaardige algemene opmerking kan ook voor zone 6 genoteerd worden. De onderzochte muurresten wijzen op een grote constructie in baksteen: het lijkt een rechthoekige ruimte die d.m.v. drie kleine tussenmuren opgedeeld is in vier compartimenten. Of er in de drie binnenmuren deuropeningen voorzien waren is onmogelijk te determineren daar van elk van deze muren een belangrijk deel verstoord was door recentere bouwactiviteit.

In zone 7 is het belangrijkste spoor ongetwijfeld de lange muur die de loop van de Peter Benoitlaan lijkt te volgen. Voorlopig wordt deze muur geduid als de achtergevel van de voormalige **Spaanse Kazerne**. Dit kon helaas noch bevestigd noch tegengesproken worden. Verder onderzoek zal hier zeker nog een tip van de sluier kunnen oplichten. Bovendien komen verspreid over de zones 6, 7 en 8 uit baksteen opgetrokken sokkels voor die allemaal de oriëntatie van die bewuste muur volgen. Een mogelijke hypothese is dat de sokkels de funderingspunten van een lichte houten constructie zouden kunnen zijn, maar afdoend bewijsmateriaal kan nog niet aangereikt worden. Wat deze constructie dan precies inhield, en hoe ze zich op deze plaats ontwikkelde en verhiel ten opzichte van de stadswallen en andere gebouwen, blijft voorlopig eveneens onduidelijk.

In zones 4 en 8 werden in totaal nog drie **ronde bakstenen constructies** gedocumenteerd. Het gaat steeds om een putvormige structuur die met een wand van bakstenen is afgewerkt. De afwerking is duidelijk op de binnenzijde van de put gericht, de wand aan de buitenzijde is onregelmatig en vertoont geen enkele intentie om een effen parement voor te stellen. In de wanden van elk van deze putten zijn uitsparingen gemaakt door bepaalde stenen uit het parement weg te laten. De putten zijn niet voorzien van een bodem of vloer (in tegenstelling tot de eerder vermelde ronde baksteenconstructie uit zone 2). In twee gevallen kon vastgesteld worden dat de bovenzijde van de put afgewerkt is met een koepelvormig metselwerk. Het exemplaar aangekomen in zone 8 is waarschijnlijk het minst gehavende voorbeeld van deze constructies. Daar kon geregistreerd worden dat de put verbonden was met twee mogelijke afvoerpijpen/riolen. Deze ene was gemaakt uit gebakken ceramiekelementen die in elkaar konden geschoven worden, terwijl de andere uit baksteen was opgetrokken. Beide lijken ze afvalwater of regenwater naar de put te hebben aangevoerd.

Eén van de ronde baksteenconstructies uit zone 4.

Aanvankelijk werden deze putten als een soort van artisanale elementen beschouwd. Deze hypothese leek gesterkt door hun voorkomen op het seculiere gedeelte van de site. Maar het ontbreken van een vloer, de willekeur waarmee de uitsparingen in de wand voorkomen en het ontbreken van aanwijzingen omtrent activiteit in de putten maakt deze veronderstelling onhoudbaar. Momenteel gaan we er van uit dat het bezinkputten betreft, waarin regen- en afvalwater worden verzameld om zo langzaam weg te trekken in de bodem. Zoals al eerder aangehaald werd in zone 2 een soortgelijke structuur aangetroffen, maar dan rechthoekig van vorm. Bij uitbreiding blijkt ook in zone 4 een muurfragment bewaard waarin duidelijk dergelijke uitsparingen aanwezig zijn. Bij het uitgraven van deze structuren bleek dat de vulling nagenoeg geen archaeologica bevatte, wat doet vermoeden dat ze geruimd werden of volledig afgesloten waren bovenaan.

Ook elders in Veurne komen deze structuren voor. Tijdens het onderzoek op de site van het Cellenbroedersklooster werd gevraagd een korte archeologische waarneming te doen bij private bouwactiviteiten langs de Zwarte Nonnenstraat. Ook daar werd een dergelijke ronde baksteenconstructie aangetroffen die ook binnen het “plaatje” van een bezinkput past. Wordt mogelijk nog vervolgd...

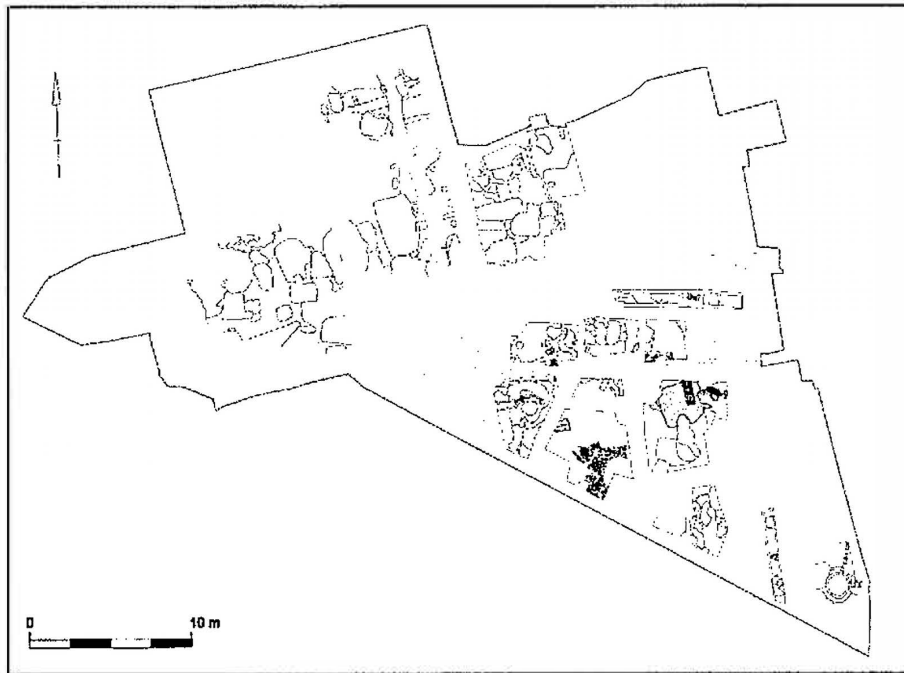
Tot slot vermelden we nog de verschillende **beerkelders** die verspreid over het terrein *extra muros* zijn opgemerkt. Allen hebben ze een vloer uit baksteen of tegels. Deze contexten bleken rijk aan vondsten, maar mogelijk gaat het allemaal om tamelijk recent materiaal.

Zicht op een beerkelder, zoals aangetroffen in zone 7.

4.2.3. En dieper...

Tussen de resten van de muren en gebouwen door werd op verschillende plaatsen op het terrein gepoogd het vlak tot op het niveau van de moederbodem (in dit geval de groenblauwe glauconiethoudende zandklei) te verdiepen. De bedoeling was, zoals hoger al vermeld, de oudste sporen van de site op te zoeken. De doelstelling was om een beeld te kunnen vormen van de menselijke activiteit op de site vooraleer de congregatie van de Cellenbroeders er zich vestigden. Het onderzoek van deze sporen is nog volop aan de gang, maar voorlopig kan al een tipje van de sluier worden gelicht.

Algemeen grondplan op niveau van de oudste sporen
met in rood de aanduiding van spoor 72101.

Spoor 72101 bijvoorbeeld bestond uit een grote rechthoekige kuil. Deze was afgelijnd met een band houtskoolrijke bodem, en opgevuld met bruinig verbrande kleigrond. Tot nader order bestempelen we deze kuil als een constructie die enerzijds voor een artisanale doeleinde kon gebruikt zijn, maar anderzijds lijkt de hypothese van een koele ondergrondse berging ook aannemelijk. De sporen van verbranding duiden mogelijk op een ongelukje dat zich voordeed, waardoor de constructie volledig uitbrandde.

Kuil 72101, bovenaanzicht.

Verder merken we voor die oudste fase op dat er her en der over het terrein skeletresten van vermoedelijk paarden aangetroffen. Of deze resten daadwerkelijk ook te dateren zijn bij die sporen uit de Middeleeuwen is momenteel niet eenduidig te besluiten. Mondelinge mededeling van verschillende voorbijgangers tijdens de opgraving wezen erop dat er begin 20ste eeuw een soort handel werd bedreven in paardenhaar op de site. Het haar werd verwerkt in de bepleistering die toen op binnenmuren van woningen werd aangebracht...

De resten van een paardenskelet, zoals aangetroffen tijdens de opgravingen.

5. Materiaalstudie

In dit hoofdstuk wordt dieper ingegaan op de studie van de mobiele archaeologica die op de site werden aangetroffen. Het dient met nadruk aangestipt te worden dat elke hypothese die onder dit hoofdstuk wordt geformuleerd slechts van voorlopige aard is. De stand van het onderzoek van de mobiele vondsten is nog ver van afgerond en elke bewering dient dus onder voorbehoud beschouwd te worden.

Bij de studie van de mobiele archeologische vondsten valt meteen op dat in deze stedelijke context de aard van de vondsten zeer uiteenlopend is. Naast het gangbare palet aan verschillende soorten aardewerk werden ook andere soorten vondsten geregistreerd. Voor elk van de categorieën is het aangewezen bij de studie ervan een referentiekader in het achterhoofd te houden. De neerslag onder dit hoofdstuk omvat bijgevolg vooral de omschrijving van deze referentiekaders. Waar mogelijk wordt gelinkt met vondsten die op het terrein zijn vastgesteld, maar dit is in de huidige stand van het onderzoek niet voor elke soort materiaal mogelijk. Het is ook zo dat niet voor elke vondstencategorie al een sluitend referentiekader is opgesteld. Bepaalde soorten archaeologica zijn van dergelijke specifieke aard dat enkel een doorgedreven literatuurstudie op zoek naar vergelijkingsmateriaal hier soulaas kan bieden. Voor dergelijke zaken zal mogelijk in de toekomst ook overleg moeten worden gepleegd met specialisten inzake de diverse vondstencategorieën.

Alle afbeeldingen in onderstaand tekstonderdeel zijn archaeologica die op de site van het Cellenbroedersklooster werden aangetroffen.

5.1. Aardewerk

Een eerste blik op de complexe concentratie die tijdens het archeologisch onderzoek werd geborgen leert ons dat de aangesneden sporen en opvullingslagen allen dateren uit de volle middeleeuwen of later, dus vanaf ten vroegste de 10de eeuw. Het is bij benadering zelf zo dat het vroegste materiaal aangetroffen op de site zich in de 12de eeuw situeert.

In wat volgt wordt het referentiekader voor het aangetroffen aardewerk geschetst. Binnen deze klijtlijnen zullen uiteindelijk alle vondsten van de site worden geplaatst, om een datering en een chronologische sequentie op te bouwen.²⁶ De onderstaande lijst wil bovendien niet exhaustief zijn, het is meer een indicatieve lijst van parameters waartegen de verschillende fasen van de ceramiekontwikkeling kunnen afgelezen worden.

5.1.1. Volle middeleeuwen (10de – 12de eeuw)

5.1.1.1. *Pingsdorf-ceramiek*

Deze categorie hoofdzakelijk Rijnlands aardewerk is typisch met zijn rode beschildering. Het gaat om een doorleven van de Romeinse pottenbakkerstraditie in bepaalde centra. Pingsdorf is hier het belangrijkste productiecentrum dat vooral vanaf het begin van de 10de eeuw opgang maakt.

Het gaat om een hard tot zeer hard gebakken waar, voorzien van roodkleurige beschildering. De kleur van het vaatwerk varieert van bleekgeel tot grijs. In de recipiënten zijn duidelijk draaisporen aan te duiden. De rode beschildering bestaat uit een soort ijzerhoudend slib. Zowel de kleur van het baksel als van de versiering worden donkerder naarmate de baktemperatuur hoger was. De decoratieve motieven zijn op de schouder aangebracht met een soort borstel. Het gaat meestal om komma-vormige strepen, lussen, stippen, golflijnen en visgraatmotieven.

Het vormenspectrum binnen deze waar bestaat uit:

- kogelvormige potjes
- ellipsvormige kruikamforen met een lensbodem en 1 tot 3 bandvormige oortjes
- kleine kogelvormige bekertjes met standring
- hogere en slankere bekers met standring en brede opening (vooral 11de en 12de eeuw)

5.1.1.2. *Andenne-ceramiek*

²⁶ Verhaeghe, 1988, 71-114; Hillewaert, 1984.

Dit soort aardewerk komt hoofdzakelijk uit Andenne in het Maasland, maar er zijn ook verwante ovens in Luik en Namen. Het gaat om een typisch fijn baksel, witbeige tot roze van kleur, gedeeltelijk bekleed met een meestal gelig loodglazuur. De productie bestond al in de 10de eeuw, maar de producten raken pas in de late 11de eeuw wijd verspreid.

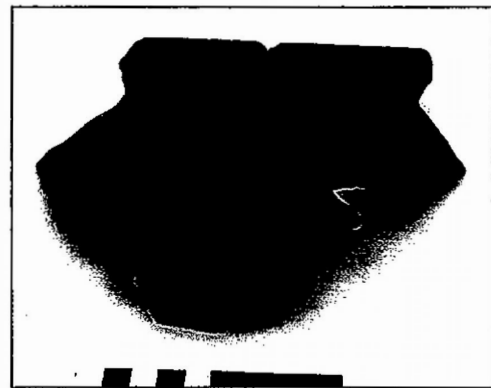
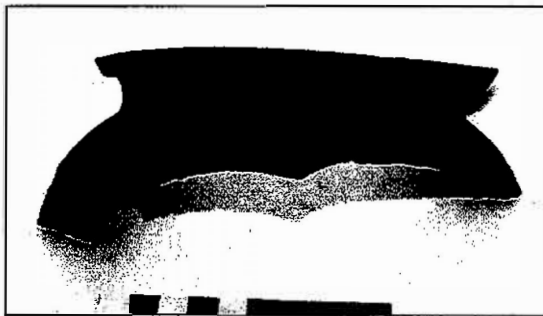
Naast kookpotten en tuitpotten is deze groep vooral gekend voor de kruikamforen met lensbodem. Deze amforen zijn uitgerust met een tuitje, bandvormige oren en een machetvormige rand. Vaak is het vaatwerk versierd met opgelegde reliëfbanden of radstempelversiering.

5.1.1.3. Reducerend gebakken aardewerk

In deze categorie lijken aanvankelijk zowel handgevormde als gedraaide producten naast elkaar voor te komen, maar geleidelijk verdwijnen de handgevormde versies. Het gaat om een ruwwandig baksel, met een onregelmatige zandverschraling. De kleur van de waar varieert tussen volgrijs en donkergrijs. Er is een grote variatie aan verschraling, maar hoe jonger de recipiënten, hoe uniformer en fijner de magering wordt. Dit is de aanzet van de evolutie naar de laatmiddeleeuwse grijze ceramiek.

Enerzijds kunnen de gesloten vormen onderscheiden worden. Dit zijn in hoofdzaak kogelvormige potten met lensbodem. In de 11de en 12de eeuw ontwikkelen deze vormen een complexe rand (blokvormig, afgeschuind, afgesneden, soms met binnenlip die een dekselgeul doet vermoeden). Daarnaast zijn er ook de kogelvormige tuitpotten met bandvormige oortjes. De open vormen bestaan uit kookpannen die vooral in de 11de en 12de eeuw voorkomen, en grote schalen en bakjes.

Het vaatwerk is vaak niet versierd, maar een occasionele radstempelversiering in de vorm van een blok- of een wafelmotief kunnen aanwezig zijn.

5.1.1.4. Ceramiek met schelpgruisverschraling

Deze soort aardewerk komt zeker voor in de 10de en 11de eeuw, het voortbestaan van deze traditie in de 12de eeuw is echter niet volledig eenduidig aan te tonen. Er kunnen 2 subgroepen onderscheiden worden. Er is de Karolingische groep, die reeds in de vroege middeleeuwen aanwezig is en rond 1000 verdwijnt. De andere is deze van het bruingrijze dikwandige aardewerk met een duidelijk grijze kern.

De verschraling van deze tweede groep bestaat vooral uit cordiumschelpen (vandaar de naam). Het gaat steeds om grote zware vormen, met een brede mondopening en een vlakke bodem. Vaak is de eenvoudige rand bovenaan afgevlakt. Deze potten kunnen als voorraadpot geïnterpreteerd worden. Opmerkelijk is dat ze vaak verbrandingssporen vertonen aan de binnenzijde.

5.1.1.5. Blauwgrijze ceramiek (zogenaamde Paffrath-waar)

Deze groep verschijnt in de 11de eeuw en blijft in zwang tot in de 13de eeuw. Het witgrijze tot grijze baksel is op regelmatige wijze verschaald met afgeronde zandkorrels. Typisch voor deze waar is de bladerdeeg-textuur van het baksel. Het oppervlak van het vaatwerk is donker- tot blauwgrijs en vertoont soms een soort metaalglans.

Het gaat in deze categorie vooral om kogelvormige kookpotten, en kleinere kogelvormige schepels met een gebogen massief steeltje.

5.1.1.6. *Beige oxiderend gebakken aardewerk*

Deze groep aardewerk is eerder onbekend. Het gaat mogelijk om noordfranse import die vaak samen met Pingsdorf voorkomt (10de tot 12de eeuw). De vormen zijn meestal onversierd, maar een occasionele radstempelversiering kan voorkomen.

5.1.1.7. *Bijzondere categorie reducerend gebakken aardewerk (Verhaeghe groep A)*

Het harde baksel van deze groep heeft een sterke en regelmatige verschraling met grote afgeronde kwartskorrels. Vaak breken deze korrels door het oppervlak van het vaatwerk waardoor het metaalgrijze opperlak een puistige aanblik krijgt. Het baksel heeft een grote dichtheid, waardoor de recipiënten zeer zwaar aanvoelen. De kern van het baksel is donkergrijs tot zwart.

Typisch is het voorkomen van zware verdikte randen, soms afgerond, maar altijd met een duidelijke dekselgeul. Deze waar komt vooral voor in de 11de en de vroege 12de eeuw, en kent een wijde verspreiding in Kust-Vlaanderen.

5.1.2. Late middeleeuwen (13de – 15de eeuw)

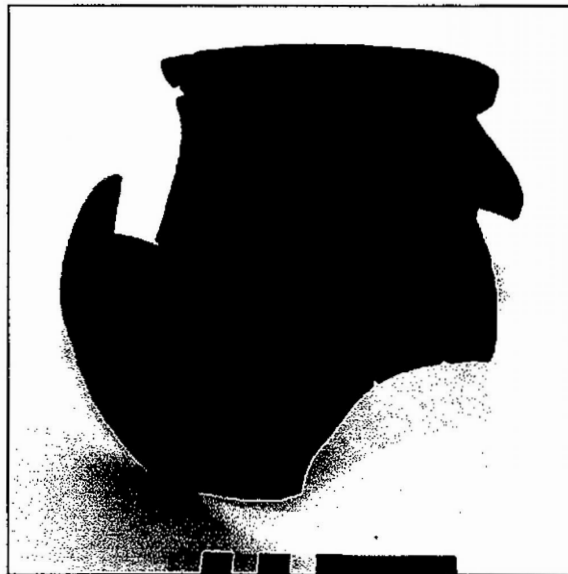
De periode vanaf de late 12de eeuw luidt een nieuw tijdperk in in het landschap van het aardewerk. Dankzij een reeks technische innovaties wordt de aanblik van de streekeigen aardewerkproductie grondig herschikt, terwijl de technische evoluties in de buitenlandse productiecentra een langzaam verdwijnen van de rode beschildering in werking stelt. Tegelijkertijd komt een nieuw soort product tot ontwikkeling; het steengoed. Lokaal kan het innovatieve van deze periode samengebundeld worden in 2 wapenfeiten. Enerzijds is er de systematisch toegepaste oxiderend bakking, die in combinatie met de ijzerhoudende klei zorgt voor een nieuw kleurenpalet voor de pottenbakker: de roodbruine ceramiek. Anderzijds gaat men ook een veralgemening van het loodglazuur gaan toepassen ²⁷. Deze glazuurlaag wordt aanvankelijk niet aangewend om de porositeit van het vaatwerk te verminderen: men beoogt er eerder een imitatie van metaalglans mee te maken, en het maakt het makkelijker om bijvoorbeeld de binnenzijde van de braadpannen te reinigen.

5.1.2.1. Grijs reducerend gebakken aardewerk

Deze ceramiek is een verdere evolutie van het reducerende aardewerk dat in de volle middeleeuwen goed vertegenwoordigd is in de huisraad. Het zal gedurende de late middeleeuwen nog 2 eeuwen belangrijk blijven, waarna het uiteindelijk grotendeels het onderspit zal delven ten voordele van het rood oxiderend gebakken aardewerk. Het baksel varieert in kleur van volgrijs tot donkergrijs; het is een fijn baksel met een fijnkorrelige en regelmatige zandverschraling. Het gamma van vormen bestaat uit gesloten vormen (kookpotten, kannen en kruiken) en open vormen. Daarnaast komen nog een reeks andere vormen en voorwerpen voor. Het grijze aardewerk is vooral aangewend in het tuin- en huisgebeuren. Vaak gaat het om kookgerei. Het gamma is uniform en lang stabiel gebleven, wat kan wijzen op een goede verhouding tussen de kostprijs voor dit vaatwerk en zijn functionaliteit.

De kookpotten in de vroege 13de eeuw zijn grotere en kleinere kogelvormige potten, met afgeronde lensbodem en een zachte ribbeling op de schouder. De rand van deze vormen is aanvankelijk heel eenvoudig: soms gedraaid en verdikt. Het is in de loop van diezelfde eeuw dat de randen steeds complexere vormen gaan aannemen. Bovendien wordt de ribbeling op de schouder fijner en regelmatiger, en de lensbodem meer geaccentueerd. In de loop van de 14de eeuw wordt de rand bandvormig en zijn er aanwijzingen om een dekselgeul te vermoeden. Vanaf het einde van de 14de en het begin van de 15de eeuw worden deze recipiënten langzaam vervangen door rood oxiderend gebakken aardewerk. Al blijven er enkele voorbeelden bekend van 15de eeuwse grappen en oorpotten in grijs gebakken aardewerk.

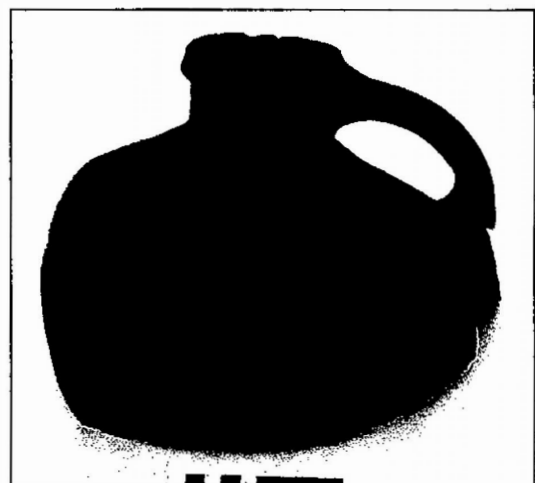
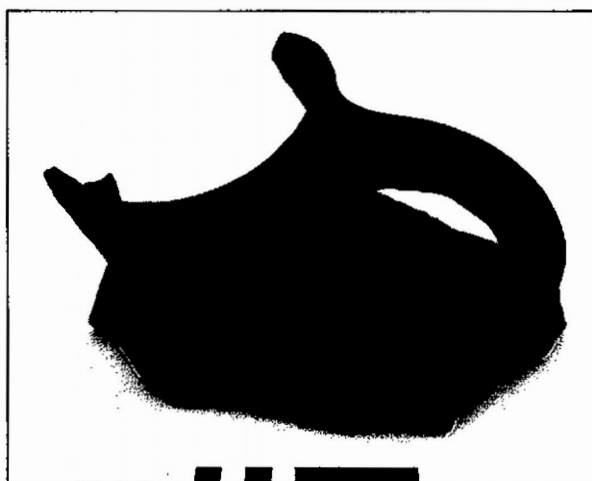
²⁷ Het een hangt aan het ander vast; er is een oxiderend bakprocédé nodig om glazuur te kunnen toepassen.

De kannen en kruiken zijn bij de aanvang van de late middeleeuwen moeilijk te traceren. Vanaf het midden van de 13de eeuw kan een duidelijk eenvormige productie worden herkend. Het gaat om kannen met een eivormig lichaam en een cilindrische of licht trechtervormige hals. De hals is meestal voorzien van een lichte ribbeling, terwijl er aan de hals en de schouder een rolrond oor is bevestigd. Het vaatwerk heeft een lichte lensbodem met uitgeschulpte voetjes (die soms aaneengesloten zijn tot een volwaardige standring). De naar binnen geplooid rand is verdikt en vaak bovenaan afgevlakt.

In de vroege 14de eeuw kunnen een aantal nieuwe subtypes afgelijnd worden. Er is de groep met de bredere schouders, trechtervormige buik en cilindrische hals zonder ribbeling. Deze soort vertoont een bandvormige rand met een "doorn" die voor een betere aanhechting van het oor zorgt. Op de schouder zit er vaak een band van ribbels en groeven. Op het oor is een centrale groef aangebracht, geflankeerd door duimindrukken (wat het geheel een gelobd uitzicht geeft). De tweede subgroep is slanker van vorm, met een rechtwandige buik en een licht trechtervormige hals. Het gaat om een soort met een eenvoudige rand. De bodem kan gedraaid en vlak zijn, al zijn er ook exemplaren gekend met een standring van uitgeschulpte voetjes. Beide subtypes samen laten vermoeden dat het hier om het gewone schenkgerei van een minder luxueuze tafel gaat.

Vanaf de 15de eeuw komen er nog verschillende kannen en kruiken in grijs gebakken ceramiek voor, maar stilaan worden ze vervangen door hun rood gebakken evenknieën.

Bij de open vormen onderscheiden we eerst de schalen en kommen. In de 13de eeuw zijn vooral schalen met lensvormige bodem, met uitgeknepen voetjes en een licht naar binnen verdikte rand. Vaak

kan er ook een gietuit opgemerkt worden. Tegen het begin van de 14de eeuw komen ook hogere kommen voor met een blokrand en lichte halsinsnoering. Deze randen zijn vaak versierd met aaneengesloten duimindrukken. Over het algemeen kan beschouwd worden dat het gamma schalen in de grijze ceramiek eerder gering is, want schalen en dergelijke komen vooral voor onder het rood gebakken aardewerk.

Een andere open vorm is de voorraadpot. In de 13de eeuw gaat het vooral om kogelvormige potten, voorzien van een lensvormige bodem, een blokrand en een kleine hals. In de loop van de 14de eeuw wordt de rand meer bandvormig en soms is hij ook voorzien van decoratie door middel van duimindrukken. De voorraadpotten zijn als vaatwerk meer succesvol dan het grijze kookgerei, want ook in de 15de eeuw blijft deze soort verder evolueren. Het gaat dan vooral om breedgeschouderde exemplaren met een trechtervormige buik en uitgeknepen voeten. Kenmerkend zijn de 2 zware horizontale oren op de schouder en de geprofileerde rand.

Als laatste groep kunnen we nog de “andere” vormen bespreken. Het gaat om kleien groepen van voorwerpen die niet binnen het algemene beeld van het grijze tafelgerei passen. Er zijn de laatmiddeleeuwse tuitpotten (vooral 14de eeuw) die een kenmerkend cilindervormig tuitje dragen op de schouder. Daarnaast is er de groep van de doofpotten of de vuurklokken; deze hebben de vorm van de 14de eeuwse kommen met kleine hals, maar zijn aan de onderkant voorzien van een bandvormig oor. Er zijn verder ook nog de peervormige spaarpotjes en de kleine rechthoekige bakjes (mogelijk kleine voederbakjes).

5.1.2.2. *Rood oxiderend gebakken aardewerk*

Het gaat om vaatwerk dat oxiderend gebakken is, dwz dat tijdens het bakproces in de oven zuurstof is toegevoegd. Dit zorgt voor hogere baktemperaturen en een rode kleur in de gebakken recipiënten. Door dit bakken in een zuurstofrijk milieu wordt het mogelijk glazuur op het vaatwerk aan te brengen, wat voor de pottenbakkers een wereld van nieuwe mogelijkheden opent.

De kookpotten in rode ceramiek hebben gedurende de 13de en 14de eeuw dezelfde vorm als de kookpotten in de reducerend gebakken ceramiek. Het is wel zo dat ze na de 14de eeuw lijken te verdwijnen, wat nog maar eens aanduidt dat het grijze aardewerk de overhand voert in de sector van het kookgerei.

Een typische vorm voor het oxiderend gebakken vaatwerk is de grape. Deze vorm heeft een rond lichaam, 2 oren en 3 kleine pootjes. De buitenzijde is volledig bedekt met glazuur, wat mogelijk imitatie is van metaalglans. Deze vorm kent een groot succes en blijft tot in de 17de eeuw voorkomen.

Braadpannen met een licht afgeronde rand, licht uitstaande wand en schuin opstaande steel zijn ook een typische vorm van rood gebakken ceramiek. Deze soort is meestal volledig geglazuurd langs de binnenzijde. In de 13de en de vroege 14de eeuw is de steel hol, waardoor er nog een houten stok in kon geschoven worden. In de 2de helft van de 14de eeuw is de steel massief geworden, met de randen opwaarts geplooid. Vanaf de 2de helft van de 15de eeuw komen er naast de massieve stelen ook weer holle stelen voor. Een andere evolutie binnen deze vorm betreft de bodem: hoe jonger de vorm, hoe vlakker de bodem wordt.

De kannen en kruiken vervaardigd in de rood gebakken ceramiek zijn tijdens de 13de eeuw identiek aan het vormengamma dat in de grijze ceramiek bestaat. In de 14de eeuw komen er kleinere vormen voor: kleine gedrongen drinkkannetjes met een cilindrisch lichaam op een gedraaide voet. Vanaf de 14de – 15de eeuw wordt het gamma echter fors uitgebreid en ontstaat er een echt verschil met de vormen van het grijze aardewerk. Het gaat meestal om bolvormige recipiënten, met een lensbodem en een gedraaide standring. Af en toe komen ook grotere kannen met een smalle hals voor. Maar over het algemeen kan gesteld worden dat de kannen en kruiken in rode waar altijd minder belangrijk blijven omwille van de felle concurrentie met het grijze aardewerk, de hoogversierde vormen en het opkomende steengoed.

In de categorie van de open vormen kan heel verscheiden waaier aan vormen worden onderscheiden:

- melkteilen met een bandvormig oor, brede snep, lensvormige bodem en schelpvoetjes
- komvormen
- half-sferische schalen met schelpvoetjes en een blokvormige rand voorzien van overlappende duimindrukken (tot in de 15de eeuw)
- bepaalde soorten drinkgerei (vooral typisch zijn kleinere drinknappen met licht sferische vorm en zwak geribbelde rand, komen voor tussen de 13de en medio 14de eeuw)
- tafelgerei zoals vetvangers, olielampen (late 13de tot 15de eeuw), ...
- zalf flesjes met een S-vormig profiel (13de – 14de eeuw)
- peervormige spaarpotjes
- kamerpotten, waarvan vooral de onderste helft van de binnenzijde is geglaazuurd

5.1.2.3. Hoogversierd aardewerk

Hoewel deze categorie van aardewerk vroeger als een soort subgroep van het rood oxiderend gebakken aardewerk werd beschouwd, dient toch opgemerkt te worden dat beide groepen een aantal

technische verschillen vertonen. De hoogversierde waar is in tegenstelling tot de rode ceramiek 2 maal gebakken. Een eerste maal om de pot en de versiering af te werken en een tweede keer om het bedekkende glazuur te fixeren. Dit maakt van dit vaatwerk a priori een duurder en luxueuzer product; omdat de stookkosten veel hoger liggen en het rendement in kwantiteit lager (meer kans op misbaksels).

Bovendien is de hoogversierde waar decoratief bewerkt, wat niet het geval is bij het gewone rode aardewerk. De versiering kan bestaan uit een veelheid aan technieken ²⁸; meestal lijken er steeds minstens twee mogelijkheden gecombineerd op 1 recipiënt. Daarenboven wordt de volledige buitenzijde bedekt met een laag loodglazuur: voor de tweede bakking bestrooit men het vaatwerk met loodvijsel of wordt de wand ingesmeerd met een pap waarin loodvijsel is opgelost. De ateliers ontwikkelen ook kleuren door de toevoeging van verschillende oxiden in het glazuur. Zo levert een additief van koperoxide ene groene kleur, terwijl ijzeroxide zowel bruine als gele kleuren kan veroorzaken.

De hoogversierde waar komt vooral voor onder de vorm van schenkkannen. In contrast met de kannen en kruiken in grijs gebakken aardewerk kan gesteld worden dat dit het tafelgoed is van een meer luxueuze uitzet. Naast de kannen merken we ook spaarpotten en zoutvaten op, allen nog in de sfeer van tafelgerei thuishorend. Maar ook buitenshuis wordt de hoogversierde waar aangewend: er zijn voorbeelden bekend van dakruiters, nokversieringen, schouwplaten en ventilatoren.

5.1.2.4. Baksteengoed

Deze categorie van aardewerk dankt haar naam aan de sterke overeenkomsten met de baksteenproductie van de 13de tot de 15de eeuw. Deze soort komt onder verschillende vormen voor, maar is al bij al redelijk slecht gedocumenteerd. Bekende toepassingen van deze ceramiek zijn de deksels met een centrale grijpknop, de braadspitlagers, kandelaars en tuin- en kruidenbakjes.

5.1.3. Postmiddeleeuwse periode (16de eeuw – 1800)

Tijdens de late middeleeuwen wordt de tendens van het verdwijnende grijs gebakken aardewerk ingezet, in de periode na 1500 is duidelijk dat de grijze waar nog slechts occasioneel voorkomt. Het rood bakkend aardewerk handhaaft zich en een reeks nieuwe importen verschijnt op het toneel.

5.1.3.1. Roodgebakken aardewerk

²⁸ Radstempel- en stempelversiering, mallen, snijwerk, boetseerwerk, oplegwerk in witbakkend slib, ...

Vanaf de 15de eeuw wordt deze soort ceramiek marktoverheersend; er evolueert sindsdien nog weinig aan het rood gebakken aardewerk. Het loodglazuur wordt nu over het volledige oppervlak van de vormen gebruikt, en meer als functionele verbetering dan als decoratief element. De vormen evolueren naar steeds meer functiespecifiek vaatwerk.

De laatmiddeleeuwse vormen blijven gehandhaafd; vaak worden ze voorzien van een versierende sliblaag langs de binnenzijde. Er komen ook nieuwe vormen voor zoals de steelkommen op 3 pootjes, de roompotten en hengselpotten, vuurtestjes voor het pijpen, ... In de loop van de 17de en 18de eeuw worden ook typische borden in rood aardewerk gemaakt, voorzien van slibversiering op de binnenzijde.

5.1.3.2. Wit- of geelgebakken aardewerk

Het is onduidelijk of deze waar nu eigenlijke import betreft, of als de klei geïmporteerd wordt en hier in onze eigen oven wordt gebakken en verwerkt. De vormen betreffen vooral kookgerei (grapen oorkommen, kamerpotten en soms zelfs vergieten). Meestal is de buitenzijde bedekt met een groen glazuur, terwijl de binnenzijde met geel glazuur is afgewerkt.

5.1.3.3. Import

Een eerste categorie van import aardewerk bestaat uit het **steengoed**. Het gaat hier vooral om tafelgerei, meer bepaald bekers en kannen, en in een later stadium ook borden. In de 16de eeuw is de import vanuit Raeren belangrijk in de vondstencontexten in Vlaanderen. Het gaat om grijs steengoed, soms bruin en grijs gevlekt, bedekt met een gespikkeld zoutglazuur. Ook producten uit Siegburg kan nog voorkomen onder de vorm van grote schenkkannen. Verder zijn ook de producten uit Keulen, Frechen, Bouffloulx belangrijk.

Een aparte categorie steengoed is de productie uit Westerwald. Deze productie duikt op in de late 16de eeuw. Het gaat om een lichtgrijs tot wit baksel, voorzien van kobaltblauw zoutglazuur.

Vanaf de late 17de eeuw vervalt het succes van steengoed, te meer omdat majolica en faience opkomen als belangrijkste importen.

Majolica en **faience** komen al op van in de 15de eeuw, als een luxeproduct. Majolica is gemaakt in een zacht gebakken klei, voorzien van een tinglazuur op de binnenzijde van het recipient. Op dit tinglazuur dat wit kleur, wordt vaak geschilderd in motieven die daarna met loodglazuur worden afgesloten. De kleur van het baksel varieert tussen lichtgeel en roze. Majolica blijft in zwang tot in de 19de eeuw. Faience is uit dezelfde klei gemaakt, maar is vooral witbakkend omdat in de klei mergel wordt toegevoegd. Het tinglazuur bedekt nu het volledige recipient, evenals de deklaag van loodglazuur die de decoratieve beschildering afdekt. Zowel voor majolica en faience zijn de voornaamste vormen borden, kommen, schotels en kleine kruikjes (altaarvaasjes).

5.2. Pijpelogie ²⁹

Hoewel de grondstof voor deze vondstencategorie dezelfde is als deze van het aardewerk, namelijk klei, wordt hier geopteerd om deze soort mobiele archaeologica los van het aardewerk te gaan behandelen. Aangezien het hier om rookwaar gaat, is de *terminus ante quem* de ontdekking van Amerika. Voorheen was het roken niet bekend in West-Europa. Het duurt trouwens tot ver in de 16de eeuw eer deze gewoonte via scheepslui in Europa aan wal wordt gebracht. Stedelingen gaan de gewoonte overnemen en al vlug wordt een soort van pijnnijverheid opgezet. Aanvankelijk is het kruid (tabak) duur en is de omzet en productie van pijpen zeer gering. De allereerste vormen van rookpijpen die in West-Europa worden geproduceerd zijn getrouwe kopieën van de pre-columbiaanse modellen uit Amerika.

Rookpijpen worden gemaakt in een witbakkende pijpaaarde. Deze klei kan niet overal aangetroffen worden: de belangrijkste centra waar de grondstof kan worden opgedolven zijn Zuid-Engeland, de

²⁹ Duco, 1987, 15-18.

Maasstreek (zowel in België als in Frankrijk) en de regio van het Duitse Westerwald. De typologie van rookpijpen is voor een groot stuk opgebouwd uit een aantal determinerend eigenschappen van het rookinstrument. Hieronder volgt een kort overzicht van de belangrijkste elementen.

De stand van de ketel (dit is het gedeelte van de pijp waarin de tabak wordt gebrand, = pijpenkop) is een indicatie naar datering toe. Zoals al aangehaald werden aanvankelijk de Indiaanse modellen gekopieerd. In dit oudste type pijp spreekt men over een liggende ketel, met een steelhoek die meer dan 100 graden meet. Als gevolg hiervan is de opening van de pijpekop van de roker afgewend. Naarmate de tijd evolueerde, werd de liggende pijpenkop vervangen door een staand model, waarbij de hoek met de steel tussen 100 en 85 graden is. Bij zowel de liggende als de staande ketel wordt er decoratie aangebracht op die zijde van de kop die naar de roker is gekeerd. De laatste evolutie in de rookpijp is het kantelen van de ketel tot een teruggeplaatst model, waarbij de hoek tussen steel en ketel kleiner is dan 85 graden. Hierbij wordt de decoratie verplaatst naar de zijde die niet naar de roker is gekeerd.

Een tweede indicatief element is de lengte van de pijp. Met lengte wordt de afstand bedoeld tussen de hiel van de steel (onderaan de ketel) tot het uiteinde van de steel. Voor de 17de eeuw bijvoorbeeld is een algemene standaard voor een gewone rookpijp 27cm, al zijn er exemplaren van betere kwaliteit die mogelijk wat langer zijn. In de 18de eeuw bijvoorbeeld evolueerde deze standaard naar 55cm.

Een derde element is de decoratie zelf die vaak gewone alledaagse taferelen vertoont. Occasioneel worden daar ook aanwijzingen voor een mogelijke datering in verwerkt, zoals bepaalde jaartallen, bepaald gebeurtenissen, bepaalde motieven en niet te vergeten de merktekens of initialen van de productiecentra.

5.3. Bouwmateriaal

5.3.1. Baksteen

Onvermijdelijk bij een opgraving in stadscontext is de confrontatie van de archeoloog met de baksteen. Middeleeuwse en latere structuren zijn voor grote delen, zo niet volledig in baksteen opgetrokken. Het “versteningsproces”, de overgang van een houten bouwtraditie naar een bouwfase met baksteen als basismateriaal, is voor elke stad verschillend. Onderzoek in Veurne ³⁰ wees uit dat hier het “versteningsproces” van de burgerlijke gebouwen tegen het eind van de 13de eeuw goed op gang komt. Dat betekent dat deze beweging al vroeger doorgezet is in het kerkelijke bouwpatrimonium. In dit kader kunnen we daarvoor verwijzen naar de pioniersrol die onder andere de abdij Ten Duinen in de streek vervult.

Omdat de verschillende bouwfasen van een middeleeuws gebouw soms moeilijk te achterhalen zijn door verstoringen van vloerniveaus en archeologische contexten is de archeoloog genoopt zijn houvast in verband met datering op andere gronden te zoeken. De baksteenchronologie kan hier soulaas bieden. Door muurwerkarcheologie uit te voeren bij gebouwen die op nauwkeurige wijze historisch gedateerd kunnen worden kon een sequentie van baksteenformaten opgesteld worden die een zekere chronologische evolutie vertoont. Bij archeologisch onderzoek kan onder voorbehoud naar een dergelijke chronologie verwezen worden om een muur grofweg te gaan dateren. Er moeten hier volledigheidshalve wel volgende opmerkingen gemaakt worden. Enerzijds dient men zich steeds te realiseren dat en dergelijke chronologie berust op steeds verder uitgewerkt onderzoek. De chronologie staat niet op zich en wordt bij ieder onderzoek bijgesteld. Anderzijds is het goed om weten dat bij de bouw van een muur steeds gebruik kan gemaakt zijn van recuperatiemateriaal uit oudere gebouwen of contexten. Dit geeft logischerwijze een vertekend beeld aan de datering.

Uit de beschikbare gegevens voor de Veurnse binnenstad is voor het onderzoek op de site van het Cellenbroedersklooster volgende chronologie gedestilleerd.

datering	baksteenformaat		
	L	B	H
13 ^{de} eeuw	27 en meer	13-14-15	8 tot 10
14 ^{de} eeuw	24 tot 26	12 tot 14	6 tot 8
15 ^{de} eeuw	20 tot 24	10 tot 12	5 tot 6
16 ^{de} eeuw			
17de eeuw			
18 ^{de} eeuw	18 tot 20	9 - 10	5

Op basis van deze gegevens zullen de muurresten aangetroffen tijdens de opgraving in een chronologisch kader worden geplaatst.

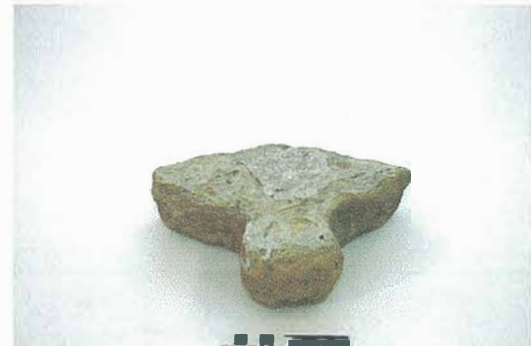
5.3.2. Andere bouwmaterialen

Als getuigenis van mogelijke dakbedekking gelden talrijke fragmenten leisteen. Kunstig gevormde bakstenen vormden ooit onderdeel van de architecturale versiering van gebouwen (raamkozijnen, afwerking haardplaatsen, halve zuilen, ...). Zoals hierboven al vermeld, werden ook grote fragmenten Doornikse kalksteen aangetroffen, mogelijk overblijfselen van de verdwenen kapel. Enkele vertonen ook sporen van een rode beschildering. Een speciale vermelding waard is een riooltje, opgebouwd uit gerecupereerde eesttegels, onderdeel van een rook- of droogvloer.

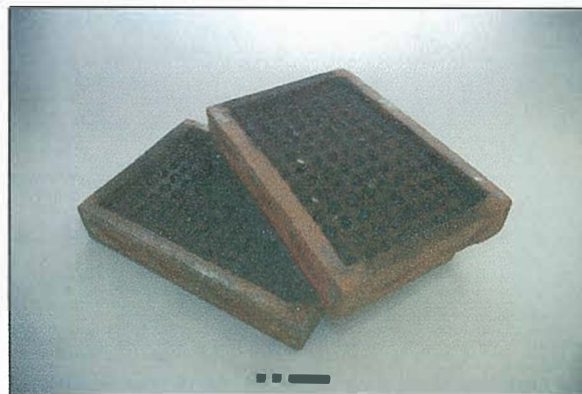
³⁰ Lehouck, 2001.

Twee fragmenten Doornikse kalksteen, verwerkt in een funderingspakket.

Speciaal gevormde bakstenen.

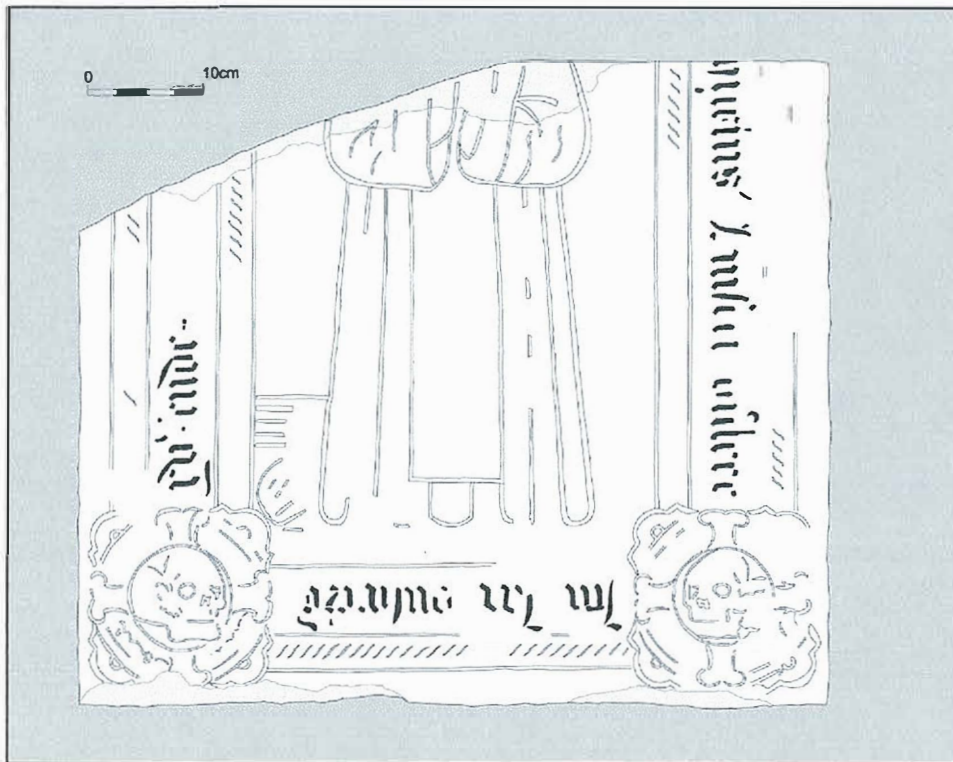
Eestegel.

5.4. Andere vondscategorieën

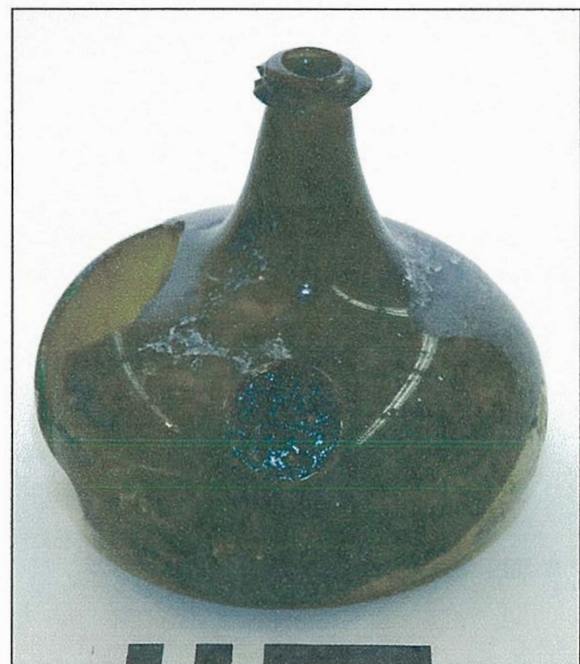
Bij wijze van uitsmijter vermelden we hier kort een in het oog springende vondst. Door de stand van het onderzoek kan hier slechts een summiere opsomming gemaakt worden van een aantal verschillende soorten vondsten.

In de vulling van één van de bezinkputten uit zone 4 werd een halve grafsteen gelicht. Enkel de onderste helft bleef bewaard en vertoont centraal het onderlichaam van een persoon, mogelijk gehuld in

een habijt. Nog net te ontwaren zijn de handen die een biddend gebaar maken. Het onvolledige opschrift in Gotische letters langs de rand kon tot op heden nog niet ontcijferd worden. Beide benedenhoeken zijn voorzien van gestileerde doodshoofden die naar analogie met meer volledige grafstenen als een typisch 17de-eeuws element wordt herkend.

Daarnaast werden op de site talrijke post-middeleeuwse glasvondsten gedaan, alsook verschillende munten ingezameld. Deze zijn momenteel ter studie aan specialisten overgemaakt.

Muntjes.

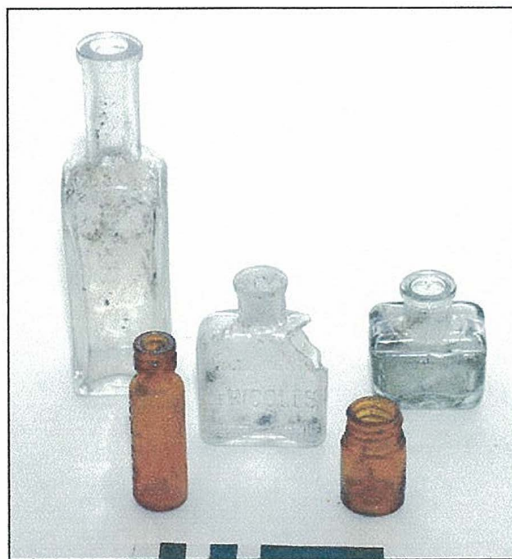

Een beeldje in pijpaaarde.

Een dubbelzijdig kammetje in been.

Een wijnfles vermoedelijk uit de 17de eeuw

Allerhande flesjes en potjes.

Een naald of priem uit metaal.

6. Voorlopige conclusies

De huidige stand van het onderzoek laat toe enkele algemene beschouwingen te formuleren, enerzijds met betrekking tot de geschiedenis van het Cellenbroedersklooster, anderzijds over de seculiere bewoningssporen buiten het kloosterdomein.

Het archeologisch onderzoek bracht reeksse aanwijzingen aan het licht voor de menselijke aanwezigheid in dit deel van de Veurnse stadskern, grosso modo te dateren van de volle middeleeuwen (10de – 12de eeuw) tot diep in de twintigste eeuw.

De hoofddoelstelling van het archeologisch bodemonderzoek binnen de kloostermuren was het verfijnen en eventueel bijsturen (waar nodig) van de gekende bouwkundige evolutie. In het bodemarchief zijn duidelijke muurresten aangesneden, behorende tot de vermoedelijk 17de eeuwse, noord-zuidgerichte kloosterkapel. In een latere fase is dit gebouw voorzien van een kelder, op basis van twee aangetroffen inhumaties (eveneens noord-zuid georiënteerd) bestempeld als crypte.

Onmiddellijk buiten de westelijke muur van dit bedehuis konden een zestal bijkomende graven (waarvan drie grotendeels verstoord) blootgelegd worden. De oriëntatie wijkt echter opvallend af. De overledenen werden consequent met de voeten naar het oosten ter aarde besteld. Dit gegeven, samen beschouwd met enkele moeilijker eenduidig te interpreteren muurresten, wijst op een oudere, oost-west gerichte kapel. Verder onderzoek, met belangrijke inbreng van archivalische en iconografische bronnen, moet deze hypothese verder toetsen.

Het overige gebouwenbestand van het Cellenbroedersklooster kon binnen het opgravingsareaal erg moeilijk opgespoord worden. Reden hiervoor was de ernstige posterieure verstoring van het bodemarchief. Talrijke riolerings, beerputten, zelfs kelders werden recentelijk doorheen oude muren en funderingen aangelegd. Zo ontbreken helaas duidelijk leesbare plattegronden van bijvoorbeeld de *cellae*, als typisch beschouwd voor de orde van de Alexianen en aanwezig op het beschikbare iconografische materiaal van Veurne.

Daarnaast vormde de opgraving een uitgelezen kans om een blik te werpen op de profane bewoning vlakbij het klooster. Ook hiervan bleken nog heel wat overblijfselen in het bodemarchief gesloten te zijn. Fragmenten van enkele huisplattegronden en een gedeeltelijk bewaarde bestrating zijn grofweg op het einde van de late middeleeuwen, maar meer waarschijnlijk in het post-middeleeuwse era te situeren. Opmerkelijk is wel dat uit deze sector van de opgravingsleuf, tussen de talrijke bakstenen gebouwrsten door, de oudste overblijfselen van de site zijn ontdekt. Enkele kuilen en hun vulling lijken eerder in verband te staan met artisanale activiteiten die aan het klooster en de profane bewoning voorafgaan, mogelijk vanaf de volle middeleeuwen.

De eerste conclusies van het onderzoek blijven relatief algemeen, wat natuurlijk inherent is aan de huidige stand van het post-excavation proces. Toch leverde een 'eerste lezing' van de archeologische sporen en overblijfselen reeds belangrijke aanvullingen op de evolutie van de kloosterkapel. Daarnaast werd ook duidelijk dat hier een unieke sequentie in de ontwikkeling van de stad Veurne werd aangesneden. Ondermeer de gedetailleerde studie van de talrijke aardewerkvondsten zal toelaten de evolutie van dit stadsdeel te duiden, te dateren én ook te situeren binnen het ruimer kader van de historische ontwikkelingen binnen de regio.

“ ... Bij deze woorden verdween de duivel onmiddellijk als rook, de cel vullend met zulk een stank dat het daardoor buiten twijfel was dat het inderdaad de duivel was. En indien iemand zou denken dat ik aan het fantaseren ben; hij bedenke dat ik de geschiedenis, juist zoals ik ze verteld heb, zelf van hem vernam. ...”

Sulpicius Severus, *Martinus*, hfdst. XXIV

7. Bibliografie

Ameryckx J. & Verschelde G. 1961: Elementaire bodemkunde, Gent

Antrop M. 1989: Het landschap meervoudig bekeken, *Monografieën Stichting Leefmilieu* 30, Antwerpen, 78-89, 130-149.

Bauwens C. 2007 : Étude archéologique de l'ancien couvent des Frères Cellites dit 'La Licorne' à Liège. Synthèse et dernières découvertes. In : *Archaeologia Mediaevalis* 30, 11-13.

Bauwens C., Bolle C. & Léotard J.-M. 2007: Étude archéologique de l'ancien couvent des Frères Cellites à Liège dit 'La Licorne'. De la peste à la folie. Quatre siècles au service des malades.... In: *Archaeologia Mediaevalis* 25, Brussel – Gent – Namen, 21-28.

Becuwe F. 1988: Het klooster van de Cellebroeders te Veurne op het einde van de 18de eeuw, In: *Biekorf* 88, 366-377.

Berings G. 1985: Het oude land aan de rand van het vroeg-middeleeuwse overstroomingsgebied van de Noordzee. Landname en grondbezit tijdens de middeleeuwen. In: Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, Nieuwe Reeks XXXIX, 37-84.

Claes J., Claes A. & Vincke K. 2006: *Beschermheiligen in de Lage Landen*, Leuven, 21, 215-216.

De Groote K. (met bijdragen van A. Ervynck & W. Van Neer) 1992: Het afval van de Rijke Klaren. Noodonderzoek in de voormalige abdij van Beaulieu te Petegem (gem. Wortegem-Petegem, prov. Oost-Vlaanderen). In: *Archeologie in Vlaanderen* II, 335-412.

De Groote K. 2006: L'évolution de la céramique dans la vallée de l'Escaut (Flandre) du IXe au XIIe siècle. Interprétations culturelles, sociales et économiques. In : Hincker V. & Husi P.: *La céramique du Haut Moyen Âge dans le nord-ouest de l'Europe V^e – Xe siècles* (Actes du colloque de Caen 2004), Condé-sur-Noireau, 249-264.

De Meulemeester J. 1981: Circulaire vormen in het Vlaamse kustgebied, *Archaeologia Belgica* 234, Brussel, 42-43.

Demey J. 1966: *De mens is zijn verleden*, Lier, 23.

Desmet G. & Raveschot P. 1989 : Voorwerpen uit been, hoorn of ivoor. In: *Stadsarcheologie. Bodem en Monument in Gent* 13/3, 80-81.

Despriet P. 1987: Kortrijks aardewerk 1300-1800, *Archeologische en Historische Monografieën van Zuid-West-Vlaanderen* 14, Kortrijk.

Despriet P. 1998: Kortrijks aardewerk 1250-1325, *Archeologische en Historische Monografieën van Zuid-West-Vlaanderen* 18, Kortrijk.

Despriet P. 2005: Nieuw licht op de Moderne Vesting Kortrijk, *Archeologische en Historische Monografieën van Zuid-West-Vlaanderen* 60, Kortrijk.

Dewilde M., Van Acker J. & Vandenbruane M. s.d.: *De Sint-Denijskerk te Veurne*, onuitgegeven opgravingsrapport, s.l.

Dewilde M. & Van Acker J. 1996: De Sint-Denijskerk te Veurne. In: *Handelingen van het genootschap voor geschiedenis* 133/1-3, 244-248.

Dewilde M. & Van Acker J. 1997: De Sint-Denijskerk te Veurne (W.-VI.). In: *Archaeologia Mediaevalis* 20, 61-62.

Duco D.H. 1987: *De Nederlandse kleipijp. Handboek voor dateren en determineren*, Leiden.

Gysels H. (ed.) 1993: *De landschappen van Vlaanderen en Zuidelijk Nederland. Een landschapsecologische studie*, Leuven-Apeldoorn, 117-120.

Haslinghuis E.J. 1986: *Bouwkundige termen. Verklarend woordenboek der westerse architectuurgeschiedenis* (bewerkt door Bosch-Kruimel F.H.M., Janse H., Kipp A.F.E., van de Rijt N.C.G.M. & van Thienen E.M.), Utrecht – Antwerpen, 248-249.

Hillewaert B. 1984: Oostkerke-bij-Brugge, Archeologische inventaris Vlaanderen. Band II, *Dissertationes ad archaeologiam Flandriae pertinentes, edendas curavit J. Nenquin.*, Gent.

Hillewaert B. 1988: Laat-middeleeuwse importceramiek te Brugge. In: De Witte H. (ed.): *Brugge onderzocht. Tien jaar stadsarcheologisch onderzoek 1977 – 1987*, Brugge, 123-140.

Hurst J.G., Neal D.S. & van Beuningen H.J.E. (met bijdragen van Clark A.): 1986: Pottery produced and traded in north-west Europe 1350-1650, *Rotterdam Papers VI. A contribution to medieval archaeology*, Rotterdam.

Lehouck A. 2001: *Onder de deklaag. Archeologische bijdrage tot de ontwikkeling & historische topografie van middeleeuws Veurne. Band I: Tekst*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UGent.

Lemay N. 1994: De materiële cultuur in de Sint-Salvatorsabdij te Ename (stad Oudenaarde, prov. Oost-Vlaanderen) 2. Een afvalput uit de keuken. In: *Archeologie in Vlaanderen IV*, 291-310.

Lenting J.J., van Gangelen H. & van Westing H. (eds) 1993: *Schans op de Grens. Bourtanger bodemvondsten 1580-1850*, Sellinger.

Nicholas D.M. 1971: Stad en platteland in de middeleeuwen, *Fibulareeks* 47, Bussum.

Pieters R. 1978: *Geschiedenis van Dixmude. Naar de beste oorkonden*, Handzame, 246-250.

Ruempol A.P.E. & van Dongen A.G.A. 1991: *Pre-industriële Gebruiksvoorwerpen. Pre-industrial Utensils 1150-1800*, Rotterdam.

s.n. 2001: *Ministerieel besluit houdende bescherming als monument, stads- of dorpsgezicht. Voormalig Cellenbroedersklooster, Veurne, Sint-Denijsplaats 2, 1^e afdeling, sectie A, perceelnummer 501D(DEEL), s.l.*

s.n. 2001 – 2002: *Bodemkaart van Vlaanderen*, CD Rom, MVG – departement EWBL Afdeling Natuurlijke Rijkdommen en Energie (ANRE), Brussel.

Termote J. 1993: Het stadsarcheologisch en historisch-topografisch onderzoek in Veurne in de periode 1982 tot 1992. In: *Westvlaamse Archaeologica* 9/1, 11-32.

Termote J. 1998: Een militair plan voor de uitbreiding van de vesting Veurne uit 1699. In: *Archikrant* 8, 6-11.

Termote J. 1999: *Veurne, Sint-Denijsplein 2 (oud Cellenbroedersklooster)*, onuitgegeven verslag van bouwhistorische verkenning en bevindingen, s.l.

Timperman M. 1999: *Dossier Cellenbroeders in Veurne*, onuitgegeven nota.

Van Acker J. 1999: *Avies inzake afbraak politiecommissariaat*, onuitgegeven nota.

Van Acker J. 2001: Het ontstaan en de vroegste geschiedenis van het Cellenbroedersklooster en de kloosters van de Grauwzusters en Zwartzusters van Veurne. In: *Flandria Maritima* I, 123-157.

Van Acker J. 2005: *De ligging van de P. Benoitlaan*, onuitgegeven nota.

Vanderbergh F. 1984: Veurne: middelpunt van Bachten de Kupe. In: Vanderbergh F. (met tekeningen van Mistiaen F. en foto's van Philippe D., et al.): *Spiegel van steden, dorpen en landschappen in Oost- en West-Vlaanderen, Spiegel van België, Luxemburg en Frans-Vlaanderen* I, Antwerpen – Weesp, 110-117.

Verhaeghe F. 1983: Medieval pottery production in coastal Flanders. In: Davey P. & Hodges R. (eds) *Ceramics and Trade. The production and distribution of later medieval pottery in north-west Europe*, 63-94.

Verhaeghe F. 1988: Middeleeuwse en latere ceramiek te Brugge. Een inleiding. In: De Witte H. (ed.): *Brugge onder-zocht. Tien jaar stadsarcheologisch onderzoek 1977 – 1987*, Brugge, 71-114.

Verhaeghe F. 1997: Middeleeuwse keramiek in Vlaanderen. Productie en consumptie. In: *Uit aarde en vuur. Keramiek in Vlaanderen, Vlaanderen* 46/3, 149-165.

Iconografische bronnen

Blokhuyse R. s.d.: Furna vulgho Veurne. In : Sanderus A. : *Flandria Illustrata*, dl. III, 1

de Beaulieu S. ca. 1648: *Figuratieve kaart van de stad Veurne*.

de Plouich V. ca. 1638: *Stadsplan van Veurne*.

s.n., s.d.: *Plan de Furnes où sont marquez tous les ouvrages que fortifiée à la fin de l'année 1692, avec la Carte Figurative de terres des environs ou est marqué l'extrémité des ouvrages qui ont faites jusqu'en l'année 1697*, Algemeen Rijksarchief Brussel, Kaarten en Plannen, Inv. Hs. 5247.

s.n., ca. 1660 : *Stadsplan van Veurne*.

s.n., ca. 1793.: *Gronðplan van het gelijkvloers van het Cellebroedersklooster te Veurne*, R.A.B., Frans Archief, nr. 643.

van Deventer J. ca. 1550: *Stadsplan van Veurne*.

Verbist P., s.d., *Kaart van Veurne-Ambacht van 1648, met een cartouche met daarin een kopie van een stadsplan van Veurne* (ca. 1621, cartograaf onbekend).

Bijlage 1

Overzicht van de gegevens met betrekking tot het Cellenbroedersklooster uit de parochieregisters van de Sint-Denijsparochie van Veurne

Jan Van Acker, stadsarchivaris

A. Overlijdens van niet-geestelijken bij de Cellenbroeders

Let wel: dit betekent niet dat ze bij de Cellenbroeders begraven werden; waar het expliciet vermeld wordt, is dit zelfs méér in de kerk of het kerkhof. Wel bevestigen de gebruikte omschrijvingen dat het om zwakzinnigen gaat (*simplex, maniacus, ob manium detentus, mente captus, insipiens...*), wat voor de pastoor van belang was omdat zij niet alle sacramenten konden ontvangen. Ik heb de indruk dat periodes van niet-vermeldingen eerder te wijten zijn aan de pastoor die minder noteert, dan aan het stopzetten van krankzinnigenzorg...

21.01.1636: Franciscus f. Christiaan Aernoudt, apud Alexianos

13.07.1636: Jacobus Soens, simplex, apud Alexianos

13.10.1636: Jacobus Vendemer, apud Cellitas

28.03.1637: Joannes van Leene, simplex, apud Cellitas

02.11.1644: apud Cellitas Joannes Aerts

05.05.1647: een man tot schellebroers onbekent

06.02.1665: apud Cellitas maniacus atque ob id sacro tantum oleo iniunctus Christophorus Le Brun, vrijgezel, begraven in het kerkhof a parte occidentali

03.10.1665: Guilielmus Peijster, wegens hoofdziekte ter verzorging bij de Cellenbroeders

22.05.1667: d. Franciscus du Trieu, sacerdos, dententu ob manium apud cellitas

14.09.1668: Joannes de Wale, ob manium detentus apud cellitas

24.07.1670: overleed in coenobio cellitarum Jacobus de Moor (uit Gent / Oudenaarde), non esset sane mentis

11.03.1672: d. I. Waelscappel in conventu cellitarum

08.04.1672: in conventu cellitarum Jacobus Gerin, simplex

23.03.1679: subito apud cellitas d. Petrus Baltazar

16.11.1679: Petrus Mansier iuvenis simplex apud Alexianos

11.04.1692: apud cellitas reverendus Joannes Baptista Vander Meersch, tantum (?) inunctus quia insipiens (niet wijs, zot)

30.03.1693: Petrus Bordeaux solum inunctus quia mente captus, apud Cellitas

16.12.1693: Petrus Everaerd apud cellitas

...02.1694: Jacobus de Latere, apud cellitas

18.08.1703: in monasterio cellitarum frater Franciscus Maertens religiosus dicti monasterij

(hierna: blijkbaar zwakzinnige staat minder genoteerd door de pastoor; zie evenwel ook hierna voor lijst wie er begraven werd; sommigen overleden er ook)

B. Begrafenissen in het Cellenbroedersklooster

15.12.1656: frater Bernardus Verbaere cellita, sepultus off. 6 lect. in ipsorum ecclesia

30.10.1657: pater Jacobus le Dez, superior cellitarum, sepultus in eorum sacello

29.05.1658: frater Petrus Coupillie cellita sepultus in sacello sui conventus

15.11.1661: frater Joannes du Chateau, cellita, sepultus in suo sacello

30.04.1669 (begraven 01.05): frater Franciscus le Roij cellita, sepultus in sacelle sui conventui

...01.1675: edele heer Robertus Victor de Masin, begraven 27.01 in sacello cellitarum

- 11.12.1693: frater Marcus ...cote, pater cellitarum, overleden Duinkerke, sepultus est hic in templo cellitarum, 3 dagen later
- 05.09.1694: Joannes de Visch, overleden met alle sacramenten, sepultus est 8a ejusdem apud cellitas off. 9 lect.
- 06.04.1713: frater Anthonius van Mieren, novitius cellita, begraven in templo Alexianorum
- 12.02.1727: frater Augustinus Cornille, pater cellitarum, begraven 13.02 in eorum sacello
- 06.06.1729: in templo cellitarum Josephus Huijghe, ipsorum famulus
- 07.03.1742: in templo cellitarum frater Augustinus Porret, cellite
- 23.03.1747: frater Laurentius Meersseman, pater cellitarum, in eorum oratorio op 25.03
- 10.10.1750: frater Ludovicus Verbeke, cellita, in eorum sacello
- 05.05.1751: in templo cellitarum frater Norbertus de Baenst cellita
- 29.01.1752: frater Milo Janssen cellita in cellitarum oratorio
- 19.12.1765: frater Joannes Vermeulen cellita, in oratorio seu sacello cellitarum
- 06.09.1766: frater Milo Remond, pater cellitarum, in oratorio cellitarum
- 27.05.1781: frater Lucus? Norbertus Huijghe, Alexianus, sepultus in sua propria ecclesia sive in suo oratorio
- 05.03.1784: in coenobio fratrum alexianorum, ubi per triginta circiter annos habitaverat mente captus, ... dominus et magister J.M. licentiatus Joannes de Loijen uit SWBergen, sepultus per me pastorem in cavea fratrum alexianorum
- (dus je zou voor de periode 1650-1795 minstens 20 graven moeten terugvinden)

C. Vermelde werkzaamheden

a. ca. 1666: nieuw altaar

Op 18.09.1666 werd Carolus Tax begraven apud cellitas, ubi morabatur (waar hij vertoefde) ad tempus ad conficiendum ipsorum altare (in de periode dat hij werkte aan hun altaar)

b. ca. 1771: aan de kapel als geheel. De Cellenbroeders, overleden in april-mei 1771, kunnen niet in de eigen kloosterkerk begraven worden, omdat die herbouwd wordt:

18.04.1771: overleden in coenobio fratrum Cellitarum: frater Franciscus Vergoote, frater cellita, sepultus propter eorum ecclesiam causa novae reaedificandae destructam in ambitu ecclesiae abbatialis sancti Nicolai

03.05.1771: in coenobio fratrum cellitarum frater Matthaeus Scherens, frater Cellita, sepultus propter eorum ecclesiam causae nova reaedificande destructam in ambitu ecclesiae abbatialis sancti Nicolai

25.07.1771: in monasterio fratrum cellitarum frater Jacobus Marlijn, pater et superior, hunc virum zelus domus dei comedit in tantum ut ecclesiam novam de aedificare coeperit, se morte praeoccupatus consummare non potuit, sepultus in ecclesia abbatialis sancti Nicolai (dus hij is als overste de herbouw begonnen, maar is zelf overleden voor hij de nieuwe kloosterkapel kon gebruiken...)